

Interview
IN GESPREK MET
econometrist Blauw
over cijfers

Verkiezingen
FACTCHECKEN
Kritische kijk op cijfers

Praktijk
EUROPA
Betrokkenheid jongeren

Lesmateriaal
TEKEN 'T MAAR
Begrippen onthouden
door verbeelding

CIJFERS CIJFERS CIJFERS

1.000 miljard
60 procent
0,947
0,0007

ProDemos

Huis voor democratie en rechtsstaat

Ervaar de politiek in Den Haag

Save
the
Date!

Met de klas naar het parlement?

Schrijf je vanaf maandag 15 april in voor schooljaar 2019/2020.

- Gratis voor alle scholen in Nederland
- Voor alle onderwijsniveaus
- Interactieve onderdelen, zoals het ProDemos Kamerdebat, het DemocratieLAB en de BinnenhofCheck.
- Altijd met een bezoek aan de Tweede Kamer

Voor meer informatie en reserveren:
prodemos.nl/binnenhofvoorscholen

CIJFERBRIJ

Menig docent maatschappijleer legde de afgelopen weken aan leerlingen uit wat de Provinciale Staten zoal doen. Het lastige daarbij is dat de onderwerpen waar deze volksvertegenwoordiging zich mee bezighoudt niet altijd tot de verbeelding spreken. Een

sprankelend verkiezingsdebat zou daarbij een handje kunnen helpen, maar - zo rekende *NRC Handelsblad* ons voor - viel het woord *provincie* slechts tweemaal in het RTL-debat. Waar het na afloop van het debat vooral over ging waren de winnaars en verliezers van de woordenstrijd. Kijkers riepen Dijkhoff (20 procent) en Klaver (19 procent) tot winnaar uit, aldus *RTL Nieuws*. Ook Peil.nl vroeg wie de winnaar van het RTL-debat was. De respondenten antwoordden Dijkhoff (26 procent) en Baudet (18 procent). 19 procent kon geen winnaar noemen. In de peiling voor de zetelverdeling kwam de VVD van Klaas Dijkhoff als grote verliezer uit de bus. Net als het CDA en D66 verloor de partij vir-

tueel tien Tweede Kamerzetels. De docent maatschappijleer kan bij dit soort onderzoeken kritische kanttekeningen plaatsen. De uitdaging is om ook leerlingen hier kritisch over na te laten denken. Wat zijn de valkuilen? Hoe betrouwbaar zijn dit soort cijfers? Wat zeggen deze getallen eigenlijk? Op het moment dat u dit leest, zijn de verkiezingen achter de rug en is de uitslag bekend. Tijd voor een analyse... en op naar nieuwe cijfers. Over Europa, over migratie en over de verwachte kosten van de Brexit en het klimaatakkoord. Als docent wil je het liever niet al te vaak over de soms onnavolgbare cijferbrij hebben, maar je komt er niet onderuit. De toon maakt de muziek.

IVO PERTIJS
hoofredacteur

i.pertijs@maatschappijenpolitiek.nl

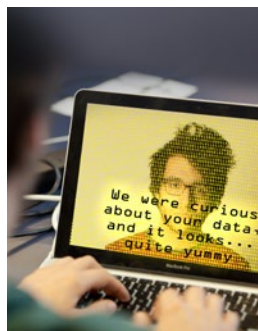
INHOUD

3 REDACTIONEEL	11 VOX POPULI	18 KLIMAAT	26 LESMATERIAAL
4 ECONOMETRIST OVER CIJFERS	12 MAATSCHAPPIJKUNDE	20 FRAMING	28 RECENSIES
7 COLUMN	14 BURGERSCHAP	21 GASTTONEEL	30 NVLM
8 SPOOKCIJFERS	15 COLUMN	22 EUROPA	31 STUDENT
10 (NEP)NIEUWS	16 SLINKS OF SLECHTS	24 EUROPA IN PRAKTIJK	

04

12

18

20

24

Econometrist Sanne Blauw
(foto: Lise Straatsma)

INTERVIEW MET ECONOMETRIST SANNE BLAUW OVER HET DOORZIEN VAN CIJFERS

'WE ZITTEN IN EEN GEKKE SPAGAAT'

Econometrist Sanne Blauw is correspondent Ontcijferen bij *De Correspondent*. In *Het bestverkochte boek ooit (met deze titel)* toont Blauw aan hoe cijfers ons kunnen misleiden, maar ook hoe je dat - zonder hogere wiskunde - kunt doorzien. *Maatschappij & Politiek* sprak met haar.

IVO PERTIJS

Zeven jaar geleden begon Sanne Blauw aan cijfers te twijfelen. Destijds interviewde ze voor haar onderzoek naar geluk en inkomensongelijkheid inwoners van een Boliviaans stadje nabij de Argentijnse grens. Blauw moest kiezen hoe ze bepaalde zaken zou meten. 'Later merkte ik dat hier allerlei vooroordelen van mijzelf in verstopt zaten. De manier van vragen, die ik natuurlijk en intuïtief vond, riep bij de Bolivianen juist vragen op. Tijdens de gesprekken merkte ik hoeveel er van de complexiteit verloren gaat als je geluk in cijfers wilt vangen', vertelt Blauw. Dit gegeven maakt het gebruik van cijfers volgens de correspondent niet nutteloos. Het wordt wel gevaarlijk als je alleen naar de cijfers kijkt en vergeet dat de wereld veel rommeliger is dan de cijfers doen vermoeden. Blauw: 'Die ervaring was voor mij een startpunt. Ik merkte dat er iets raars aan de hand was. Aanvankelijk dacht ik dat ik als beginnend onderzoeker amateuristisch bezig was. Later las ik in het boek *Poor Numbers* van Morten Jerven dat data over het bbp [bruto binnenlands product, red.] net zo goed gebrekkelig zijn. En nog iets: waarom nemen we bij het meten van het bbp bijvoorbeeld geen vrijwilligersactiviteiten mee?'. Als je hier over nadenkt, wil Blauw maar zeggen, dan zie je dat er in cijfers veel keuzen zitten verscholen. 'Ik denk dat voor veel mensen cijfers een objectief imago hebben. Maar als je zelf een keer in de schoenen van een onderzoeker staat en je je afvraagt hoe je iets gaat onderzoeken, dan zie je snel hoeveel keuzen je moet maken. Dat begint met je onderzoeksvraag. Waarom deed ik onderzoek naar geluk en niet naar empathie? Deze keuze had te maken met het moment en mijn overtuigingen. Ik vond het belangrijk om geluk te meten. We zijn gaan geloven dat cijfers uit de hemel vallen en ons de waarheid vertellen. Hierdoor zijn we vergeten dat er altijd mensen achter zitten die keuzen maakten.'

Moeten scholen meer aandacht besteden aan cijfers die de media halen?

'Hoe het nu op scholen gaat, weet ik niet. Ik kreeg tijdens mijn middelbareschooltijd bij Nederlands weleens een krantenartikel om er spelfouten uit te halen, maar bij wiskunde kreeg ik vooral de knikkers in de vaas en kansberekening. Bij maatschappijleer is me nooit verteld "Pak eens een krant, kies een cijfer uit en kijk wat hierachter schuilgaat". Terwijl: als er iets voor de toekomst belangrijk is, is het dat je cijfers goed kunt begrijpen en dat je kritisch bent. Daar hoef je geen wiskundewonder voor te zijn. Stel een aantal eenvoudige vragen. Laatst was in het nieuws dat mensen die biologisch eten een kleinere kans op kanker hebben. Je kunt je bedenken dat mensen die biologisch eten anders leven dan mensen die dit niet doen. Ze roken minder vaak, eten minder vlees, zijn rijker omdat ze het duurdere biologische eten kunnen kopen. Dit soort denkstapjes over de interpretatie van cijfers kun je leren. Doe dat drie keer op school en dan snap je het wel.'

Waarom hebben leerlingen dat zo hard nodig nu?

'We zitten in een gekke spagaat. Aan de ene kant zien we de algoritmen en de big data oprukken. Aan de andere kant is het de tijd van de alternatieve feiten. Enerzijds zetten big databedrijven cijfers op een voetstuk, anderzijds zeggen mensen dat cijfers ook maar een mening zijn. Dat vind ik kwalijk. Cijfers hebben ons veel gebracht. Veel medische behandelingen zijn getest op basis van statistiek. Zo kwamen we erachter dat behandelingen waarvan we dachten dat die werkten, helemaal niet werkten. Cijfers moet je dus niet bij het vuilnis zetten. Ik vind dat we cijfers niet moeten verafgoden, maar ook niet moeten weggooien. Het lijkt me een slecht idee als we alsmaar doen alsof die cijfers objectief zijn.'

Wat hebben leerlingen dan precies nodig? Wat moeten ze kennen?

'De begrippen correlatie en causaliteit. Hier hadden we het net over bij de getallen over het biologisch eten. Verder: de onzekerheidsmarge. In het nieuws zie je vaak heel precieze getallen. Tijdens Prinsjesdag gaat het bijvoorbeeld over 1,5 procent koopkrachtstijging, tot achter de komma nauwkeurig. Als je dit onderzoekt, zie je dat er een flinke marge is. Dit geldt ook voor peilingen. Bij een peiling wordt maar een deel van de bevolking ondervraagd. Al vormt die groep een goede afspiegeling, dan kan die alsnog iets hoger of lager uitvallen. Dan kan het alsnog net iets meer PVV of PvdA zijn. Die marge kun je uitrekenen, maar dit hoef je niet per se te kunnen. Als het goed is staat die altijd in de onderzoeksverantwoording. In elk geval moet je deze weten als je peilingen in het nieuws ziet. Ook goed om te leren is dat het bij grafieken nogal eens fout gaat. [Blauw laat een getweete grafiek over klimaat uit haar boek zien - zie afbeelding] Als je deze grafiek bekijkt, dan lijkt er met de temperatuurverandering in de wereld niets aan de hand te

zijn. Het verraderlijke bij klimaatverandering is dat het om de gemiddelde temperatuur gaat. Als de gemiddelde temperatuur stijgt, dan kunnen een paar tienden van graden al veel uitmaken. Door ver uit te zoomen kun je niet waarnemen dat er iets verandert. Dit is hetzelfde als ik mijn leeftijd in een grafiek zou plaatsen van nul tot vijfduizend jaar en vervolgens tot de conclusie kom dat ik niet ouder ben geworden. Als je inzoomt, dan zie je dat het er anders voor staat. In de grafiek over klimaatverandering waren de data

niet nep, maar je moet je wel afvragen - zoals je bij wiskunde hebt geleerd - welke verandering betekenisvol is. In dit geval wil je een paar tienden al kunnen zien, dus moet je inzoomen.'

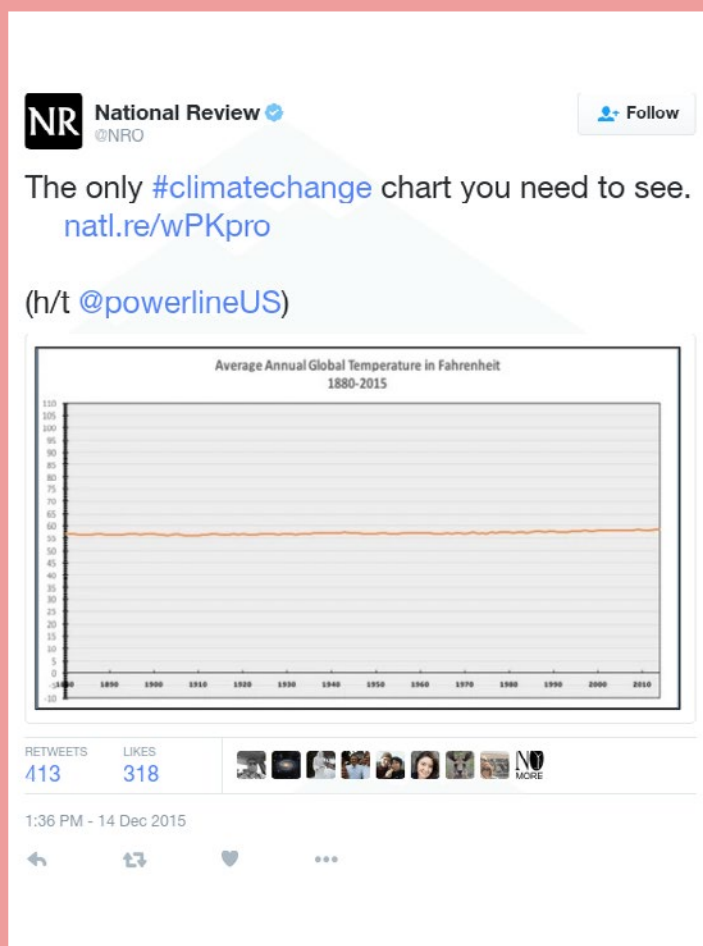
Hier worden mensen dus heel gericht beïnvloed.

'Ja. Ik had lang het naïeve idee dat mensen cijfers gebruikten om dichterbij de waarheid te komen. Heel wat wetenschappers zijn integer bezig om de wereld beter te leren kennen, maar er

zijn partijen die er baat bij hebben dat cijfers iets laten zien dat in hun belang is: een politicus die goede schijn wil maken met 1,5 procent koopkrachtstijging, een chocoladefabrikant die wil aantonen dat chocolade goed voor je is. Nog een voorbeeld: ranglijstjes. Laatst zag ik een advertentie over de beste e-bike van Europa. Ik keek hoe deze verkiezing tot stand kwam. Er waren dertien verschillende categorieën. In een categorie zaten vier fietsen en daar eindigde deze e-bike op nummer één. Het ging dit bedrijf niet om het vertellen van de waarheid, maar om de verkoop van de fiets.'

En hoe zit het dan met gemiddelden, die je zo vaak in het nieuws ziet?

'Mijn tweede hoofdstuk gaat over de discussie over IQ en huidskleur. Voordat we het over IQ-testen hebben, moeten we hier al de kanttekening bij plaatsen dat het altijd om gemiddelden gaat. Uit Amerikaans onderzoek blijkt dat zwarte mensen gemiddeld een lager IQ hebben dan witte mensen. Daar kun je van alles op afdingen wat betreft correlatie en causaliteit, maar wat gelijk wordt vergeten is dat het om een gemiddelde gaat. Eigenlijk heb je verdelingen die grotendeels met elkaar overlappen. Het zijn twee normaalverdelingen. Dan denk je: "Er zijn heel veel zwarte mensen die slimmer zijn dan de gemiddelde witte mens en andersom zijn er witte mensen die onder het gemiddelde van de zwarte mensen liggen". Daar wordt niet kritisch genoeg op gelezen. Daarbij komt het verschil tussen het gemiddelde, de modus en de mediaan. Bij het gemiddelde denk je intuïtief aan de mediaan, de 'doorsnee' waarde. Bij het meten van inkomen kunnen rijke mensen het gemiddelde omhoogtrekken, terwijl de mediaan achterblijft. Toch gebruiken kranten vaak het gemiddelde of zeggen dat ze het normale gemiddelde gebruiken, terwijl het eigenlijk de mediaan is. De mediaan zou "te ingewikkeld" zijn, terwijl het een super-intuïtief concept is: je zet mensen op een rij van arm naar rijk en kiest de middelste persoon. Als er iets ingewikkeld is, dan is dit het geometrisch gemiddelde - het bekendste gemiddelde. Dat is veel minder intuïtief. Het geometrisch gemiddelde is handig als je een optelsom wilt maken, bijvoorbeeld het gemiddeld aantal verkochte producten per dag. Om een doorsnee dag te beschrijven heb je hier vervolgens minder aan, omdat je mogelijk in het weekend meer producten verkoopt.'

Toch melden media vrijwel nooit de standaarddeviatie of de onzekerheidsmarge.

'Precies. Dit hoeft niet ingewikkeld te zijn. Een partij staat op twintig zetels in de peilingen, maar dit kunnen er ook zeven-tien of 23 zijn. Media hoeven daar niet eens een moeilijk woord voor te gebruiken. Media onderschatten het publiek. *EenVandaag* liet de onzekerheidsmarge bij de resultaten van haar peiling overigens wel zien.'

Voor hun onderzoeken stellen leerlingen weleens enquêtes op. Heeft u tips voor deze leerlingen?

'Het begint met het opstellen van een goede vragenlijst. Voel je jezelf door een bepaalde vraag in een hoek gedrukt? Dan is de vraag manipulatief. Bijvoorbeeld: vind jij deze plek ook zo fantastisch leuk? Dan durf je bijna geen nee te antwoorden. Stel vragen zo neutraal mogelijk op en probeer ze uit, bijvoorbeeld op je ouders. Mijn tweede tip: als je vragen wilt stellen die over een bepaalde mening gaan, pak er dan een andere enquête bij zoals een vragenlijst van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Je kunt een vraag prima 'pikken', want die vragen zijn vaak getest. Ten derde, je wilt een goede afspiegeling van de groep waarin je geïnteresseerd bent. Stel dat je onderzoek wilt doen op je school, dan zou je - als de schoolleiding dat goed vindt - een lijst van alle leerlingen moeten hebben. Die nummer je. Vervolgens trek je een aantal nummers. Die leerlingen ga je bevragen. Dat is de manier waarop het CBS te werk gaat. Op die manier heeft iedereen een even grote kans om te worden geselecteerd en krijg je een goede afspiegeling. Of je gaat alle klassen langs en gooit een dobbelsteen waarmee je bepaalt naar welk tafeltje je gaat. Dit is ook een willekeurige manier van het uitkiezen van mensen. Als je vraagt wie er aan jouw onderzoek over kauwgum willen deelnemen, dan doen misschien alleen de leerlingen die van kauwgum houden aan het onderzoek mee, of daar juist een hekel aan hebben. Tot slot: kies voor een afgebakende groep: je school of je klas. In dat laatste geval kan iedereen meedoen.' ♦

Sanne Blauw geeft binnenkort twee theatercolleges over de vraag: Hoe kunnen we kritisch omgaan met cijfers, zonder dat we elk getal wantrouwen? Op dinsdag 16 april staat ze in Paard (Den Haag) en op maandag 29 april in Tivoli (Utrecht).

STEF

LINKSE INDOCTRINATIE

Fijn dat er nu eindelijk nieuw onderzoek is verricht naar de links-rechtsindeling van de Nederlandse politieke partijen. U zult uit de praktijk herkennen dat het de laatste jaren moeilijker werd om aan leerlingen uit te leggen dat we partijen indelen van links naar rechts. Met de huidige definities van *links* en *rechts* heeft het gros van de partijen zowel linkse als rechtse standpunten, wat lesstof ingewikkelder maakt.

Gelukkig scheidt een recente studie (Wilders & Baudet, 2019) daar meer duidelijkheid over. In de herziene indeling van links en rechts krijgen we een heel nieuw kader met een vereenvoudiging van de definitie van *links*. Volgens onderzoeker Baudet kwam uit de studie naar voren dat we links veel duidelijker kunnen definiëren als: 'Ongelofelijke sukkel' te herkennen aan 'gezichten en kleding'. Collega-onderzoeker Wilders voegt daaraan toe dat *links* steeds meer kenmerken van het moslim-extremisme vertoont en geeft als voorbeeld de gemeenschappelijke haat jegens de Nederlandse cultuur.

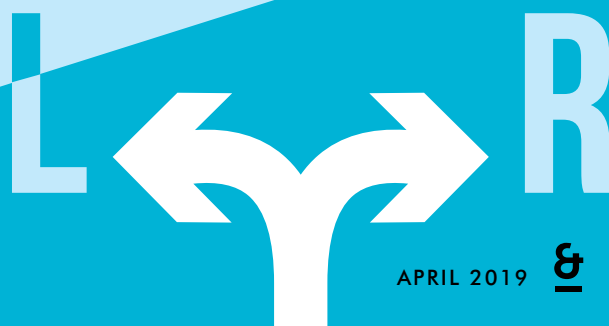
In de nieuwe verdeling kun je dan ook alle partijen behalve Partij voor de Vrijheid en Forum voor Democratie als *links* beschouwen. Uit onderzoek blijkt tevens dat bij de bestudering van het meest recente verkiezingsprogramma van de VVD (een van oorsprong rechtse partij) ook daar het *cultuurmarxisme* is ingetreden. Volgens Wilders is de VVD dan ook de 'spreekbuis van links' geworden.

Om toch nog enige duidelijkheid te scheppen - aangezien we alles en iedereen nu links noemen - kiezen de onderzoekers ervoor om links nog specifiek te categoriseren. Zo spreken de onderzoekers bij GroenLinks beter over 'linkse gekkies', de PvdA valt het beste als 'linkse maffia' te definiëren en binnen de coalitiepartijen van het kabinet-Rutte III zien de onderzoekers duidelijk de 'linkse dictatuur' terug.

De onderzoekers nemen ook de vrijheid om enkele maatschappelijke thema's opnieuw in te delen. Zo behoren het klassieke liberale thema vrije moraal en het van oorsprong voor christenen belangrijke thema rentmeesterschap voortaan tot de 'linkse indoctrinatie'.

De reacties op deze studie uit het onderwijs zijn positief: docenten zijn blij met deze heldere kaders. Wel hoor je de eerste geluiden van leerlingen dat er binnen het onderwijs veel sprake is van linkse indoctrinatie. Dit wordt bevestigd met een peiling van de AOb waarin maar liefst 93 procent van de leraren *links* zal stemmen. Maar windt u zich hier vooral niet over op: tenslotte is dit een links stukje, van een linkse leraar in een links blaadje. ♦

STEF VAN DER LINDEN
(maatschappijleer.net)

INTERVIEW MET SCHRIJVER-JOURNALIST TOM NIEROP OVER SPOOKCIJFERS

'GEBRUIK JE GEZONDE VERSTAND'

In een verkiezingsjaar zetten politici cijfers in om opponenten van repliek te dienen en kiezers te overtuigen. In hun boek *Spookcijfers* (Business Contact) waarschuwen Tom Nierop en Nart Wielaard voor misleidende cijfers die binnen en buiten de politieke arena opduiken en geven ze tips hoe dit soort cijfers te herkennen.

IVO PERTIJS

Daags na de het verkiezingsdebat dat RTL in aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen organiseerde, checkte *NRC Handelsblad* een aantal uitspraken van de lijsttrekkers. Anno 2019 is factchecken ook in Nederland een begrip. 'Er is een soort bewustzijn gekomen dat het belangrijk is om kritisch te kijken en niet alles voetstoots aan te nemen. We krijgen een enorme lawine aan informatie, waaronder cijfers', vertelt Tom Nierop. De voormalige hoofdredacteur van *Accountant* en *Accountant.nl* startte al in 2007 voor deze media een maandelijkse rubriek over zogenoemde spookcijfers. Spookcijfers kom je volgens hem overal tegen. 'Waar je het duidelijk ziet - maar dat speelt al lang en wordt niet minder - is in de pr-sfeer vanuit sectoren en bedrijven. Als je alle bijdragen van economische sectoren aan de nationale economie moet geloven op basis van de cijfers die deze sectoren zelf naar voren brengen, dan is de Nederlandse economie vier of vijf keer groter dan zij daadwerkelijk is', stelt Nierop. In maatschappelijke discussies spelen spookcijfers eveneens een rol. Nierop: 'Neem de Brexit-discussie. In Groot-Brittannië reden bussen rond waarop stond hoeveel ponden er per dag zouden worden gewonnen bij uit-treding uit de Europese Unie. Er deden ook andere cijfers de ronde. Die zijn niet met elkaar in verband te brengen. Dit zag je ook in Nederland bij cijfers die via D66 en VNO-NCW naar buiten kwamen. Wij zouden 120 miljard euro aan de Europese Unie verdienen. Waar komt dit cijfer vandaan? Het betrof de export van Nederland naar EU-landen. Dat is iets heel anders dan dat we 120 miljard aan de Europese Unie verdienen. Hoeveel zou deze export zonder de Europese Unie zijn, dat is de eigenlijke vraag. Bovendien is exporteren niet hetzelfde als verdienen. Het gaat om pure spookcijfers.'

Wat viel u tijdens het schrijven van het boek op?

'Wij krabbelden aan de oppervlakte om erachter te komen hoe het zit. We kwamen verbijsterend vaak cijfers tegen waarvan je in elk geval kunt zeggen dat het drijfzand is. Het gekke is dat zo'n cijfer lang rond blijft zingen. Een voorbeeld daarvan is dat Eskimo's vijftig verschillende woorden voor sneeuw hebben. Een ander cijfer is dat 60 procent van alle fusies mislukt. Zonder twijfel mislukken er allerlei fusies, maar die 60 procent blijft maar terugkomen. Dit komt waarschijnlijk uit een onderzoek naar een bepaalde groep bedrijven. Dit soort cijfers blijft in de knipselmap staan, of tegenwoordig in zoekmachines zoals Google. Dat cijfers nu via Google zijn terug te vinden heeft als voordeel dat men er commentaar op kan geven. Dat ging vroeger moeilijker. Tegelijkertijd wordt de verbreiding groter en diffuser. Je weet niet meer waar dit soort cijfers blijven.'

Ondanks het feit dat cijfers nu beter worden gecheckt, blijken consumenten onjuiste cijfers toch vrij gemakkelijk te accepteren.

'Het is een beetje als de zeepheiling waar je tegenop klautert. Uiteindelijk kom je een stuk omhoog, maar het blijft moeilijk om tegen die lawine in te gaan. Het kan wel. Je moet niet de illusie hebben dat je alle spookcijfers de wereld uit haalt. Dat is de rol van de journalistiek. Het is mooi dat iedereen ervan is doordrongen dat je kritisch moet kijken en blijven nadenken; niet gelijk "ik ben te dom" roepen.'

Die angst voor domheid speelde een belangrijke rol bij de kredietcrisis van 2008. Jullie schrijven dat deze crisis zelfs had kunnen worden voorkomen.

'Dat is historisch. Na de crisis zeiden bankdirecteuren dat ze

niet het overzicht hadden hoe hun producten in elkaar zaten en wat de risico's waren. Er zijn heel wat bestuursvergaderingen geweest waarbij iedereen braaf zat te knikken. Het kwam er op neer dat iedereen te bang was om de vinger op te steken en dom te lijken door te zeggen: "Ik snap het niet, reken het eens voor, laat eens zien". Dat hebben de directeuren later toegegeven. Producten zouden erg complex zijn, maar mijn ervaring is dat het in grote lijnen uitleggen hoe zaken in elkaar zitten meestal helemaal niet zo complex is. Het is vaak een rookgordijn dat wordt opgeworpen.'

Journalisten maken gebruik van de 5W-regel (wie, wat, waar, wanneer en waarom?). Wat kunnen leerlingen hiervan leren?

'Ik denk dat het goed is om leerlingen aan de hand van sprekende voorbeelden van spookcijfers vragen voor te leggen als "Denk je dat dit klopt?" en "Wat zou je nog willen weten?". Kritisch leren lezen. De vijf w's dienen als een soort kapstok. Je leest nogal eens dat uit onderzoek onder topmanagers is gebleken dat... Daar komt vervolgens een bepaalde mening of verschijnsel uit. Als hier bijvoorbeeld niet bij staat om hoeveel personen het gaat, dan moet je doorvragen. Aan de hand van de 5W-regel kunnen docenten leerlingen trainen om zo een *mindset* van niet-alles-zomaar-aannemen en altijd-sceptisch-zijn te ontwikkelen. Dit geldt natuurlijk niet voor natuurkundige berekeningen van de zwaartekracht. Maar als het om meningen gaat, vraag je dan altijd af wie het zegt en of dit wel waarschijnlijk is. Als je intuïtief denkt dat iets niet waarschijnlijk is, kan dit alsnog waar zijn, maar dat *hoeft* niet. Verder is de kwestie van causaliteit en correlatie van belang. Leerlingen moeten er van doordrongen zijn dat als dingen samenhangen dit niet noodzakelijk betekent dat er sprake is van een inhoudelijke samenhang. Soms is er totaal geen samenhang, bijvoorbeeld de consumptie van kaas en het aantal mensen dat sterft door verstengeling in hun eigen beddenlakens. De correlatie is 0,947. Deze getallen hebben natuurlijk nul komma niets met elkaar te maken. Ik zou geen achterliggende variabele weten. Anders is het bij onderzoek naar de longfunctie van

kinderen. Kinderen die roken hebben een betere longfunctie dan kinderen die niet roken. Het verband ligt omgekeerd: kinderen met slechte longen gaan niet roken. Zo heb je er meer. Je moet altijd nadenken of iets ook op een andere manier kan worden verklaard. Gebruik je gezonde verstand, maar trek niet alles in twijfel.'

Hoe volgt u de klimaatdiscussie?

'Dit is net zoiets als bij de Brexit. Ik ben geen klimaatdeskundige, maar ik zie wel dat er van beide kanten gigantische spookcijfers komen. Wat je steeds hoort is dat 97 procent van alle klimaatwetenschappers vindt dat de mens de doorslaggevend factor is. Als je kijkt hoe dit cijfer tot stand is gekomen, dan is dit behoorlijk kort door de bocht. Eigenlijk doet dit cijfer er helemaal niet toe. Men had ook kunnen zeggen: "De meeste klimaatwetenschappers vinden dit", maar nee, maar liefst 97 procent! Aan de andere kant heb je de kosten die het beleid met zich mee zou brengen: duizend miljard euro. Ik heb niet precies gekeken hoe ze aan dit cijfer zijn gekomen, maar waarschijnlijk bestaat een groot deel van die duizend miljard euro uit investeringen zoals de kosten voor de zonnepanelen. Een deel van de uitgaven komt dus weer terug in de zakken van de mensen die het gaan uitvoeren. Zo simpel is deze berekening niet.'

Over een tijdje start de campagne voor de Europese verkiezingen waarbij politici gebruikmaken van cijfers. Kijkt u daar met enige zorgen naar?

'Eigenlijk wel. Cijfers zijn ontzettend belangrijk, maar je kunt niet aan alles een exact cijfer koppelen. Als dat wel gebeurt, ontstaat er een probleem. Ik let zelf op de argumenten en probeer door de cijfers te prikken. Het risico in het huidige medialandschap, met al z'n digitale informatie, is dat je als medium niet goed oppast en als journalist niet kritisch genoeg bent, spookcijfers schuine streep nepnieuws een beslissende invloed in discussies kunnen hebben en daarmee uiteindelijk op beleid.' ♦

LESTIPS

Half maart lanceerde het Ministerie van Binnenlandse Zaken de website www.blijfkritisch.nl waar onder meer een checklist voor het herkennen van nepnieuws is te vinden. De website maakt onderdeel uit van de bewustwordingscampagne *Blijf nieuwsgierig. Blijf kritisch*. De campagne heeft een informerend karakter. 'De overheid wil niet aanmerken wat goed of waar is, of juist fout of onwaar, maar mensen leren hoe sociale media, algoritmen en filter bubbels werken', aldus het ministerie in een persbericht. Interessanter maar ook lastiger wordt het als het om de interpretatie van feiten gaat. In het inmiddels legendarische boek *Feitenkennis* (Spectrum, 2018) van Hans Rosling beschrijft de auteur hoe de nieuwsconsument, wat hij noemt, 'overdramatische verhalen' herkent en hoe met behulp van denkgereedschappen 'drama-instincten' kunnen worden beheerst. Een mooi voorbeeld is het negativiteitsinstinct, ofwel onze neiging om eerder het slechte te zien dan het goede. Aan sprekende voorbeelden geen tekort! De tien 'feitenkennis-vuistregels' zijn niet alleen handig voor de gemiddelde burger, maar ook bruikbaar in de les. Nieuwsgierig? Op YouTube vindt u meerder filmpjes waarin Rosling tekst en uitleg geeft.

ACTIEF MET NIEUWS MET NIEUWS IN DE KLAS

NIEUWS EN NEPNIEUWS

Hopelijk zijn er weinig docenten maatschappijleer die nog nooit van *Nieuws in de Klas* (voorheen *Krant in de klas*) hebben gehoord, want deze instelling stelt al vele jaren gratis, aansprekend lesmateriaal beschikbaar. Leerkrachten en leerlingen kunnen zich daarbij te goed doen aan authentieke nieuwsbronnen van bijna alle nieuwsbedrijven in Nederland. Onlangs is lesmateriaal uitgebracht dat er speciaal op is gericht leerlingen te trainen nieuws en nepnieuws van elkaar te onderscheiden.

M&P vroeg manager Chris van Hall naar de opzet van zijn nieuwe project.

Chris van Hall (foto: Wolter Blankert)

WOLTER BLANKERT

na te trekken? Berichtgeving uit een duistere bron, of uit een bron met een dubieuze reputatie, moet niet voor zoete koek worden geslikt. Komt een bericht van een nieuwsmedium dat duidelijk naar betrouwbaarheid streeft, dan zal niet gauw sprake van nepnieuws zijn. Toch moeten leerlingen ook dan kritisch blijven en diverse bronnen met elkaar vergelijken: stemmen die overeen wat de feiten betreft, dan verhoogt dat de kans op betrouwbaarheid. De interpretatie kan dan nog flink verschillen; dat is het wezenlijke van een pluriform nieuwsaanbod. Daarom moet een leerling onderscheid kunnen maken tussen feiten en opinies, al kan de bepaling van de grens daartussen zelf weer discussie oproepen. Het ene medium zal een gebeurtenis in een andere context plaatsen dan het andere medium: het *ramen* van het nieuws. In extreme gevallen kunnen ook serieuze media feiten verspreiden die later vals blijken te zijn, doordat ze zelf op het verkeerde been zijn gezet. Te denken valt aan de oorlog in Vietnam en in Irak. Dat valt vrijwel onmogelijk te onderkennen, maar ook hier geldt dat een kritische houding en enige gezonde twijfel nooit verkeerd zijn. Het zijn doorgaans ook de media die de waarheid weer aan het licht brengen.

LESPAKKET

Wij ontwikkelen lespakketten over het nieuws en stimuleren dat leerlingen zelf actief met het nieuws aan de slag gaan.

Daarbij kunnen zij volop gebruik maken van onze nieuwsservice, waarbij leerkrachten en leerlingen gratis dag- en weekbladen kunnen aanvragen, digitaal en op papier. Ten slotte hebben we een *tool* ontwikkeld (www.nieuwstool.nl), waarmee leerlingen zelf een online krant in elkaar kunnen zetten.

'Ons nieuwste lespakket *Journalistiek als wapen tegen desinformatie en nepnieuws* legt ook weer de nadruk op het belang van die journalistieke houding. De leerlingen hebben na afloop oog voor nepnieuws en kunnen verschillende verschijningsvormen ervan benoemen, evenals motieven om nepnieuws in omloop te brengen. Ze doen ervaring op met strategieën om nepnieuws te herkennen en hebben nagedacht over hun eventuele eigen inbreng bij de verspreiding ervan. Vanzelfsprekend kunnen zij daarbij weer volop van onze nieuwsservice gebruikmaken. Denkbaar is dat leerkrachten daarbij zelf aanvullende opdrachten formuleren. Gemiddeld maken ongeveer tweeduizend docenten gebruik van onze diensten. Hoofddoel blijft leerlingen voor het nieuws te interesseren; soms betekent dat leerlingen uit hun bubbel bevrijden. Jongeren volgen niet altijd uit zichzelf het nieuws, daar moeten ze toe worden aangemoedigd. Voor docenten is het soms lastig lessen over de actualiteit voor te bereiden, maar zij zien het belang van werken met nieuwsmidia, vanwege de sterke koppeling met taal, mediawijsheid en burgerschap.' ♦

Chris van Hall: 'Wij willen leerlingen in de eerste plaats inzicht geven in de functies en werking van de journalistiek en de daarbij behorende gedragsregels. Door dit inzicht zullen leerlingen kritischer worden ten aanzien van nieuws en journalistiek en dat helpt bij het herkennen van desinformatie en nepnieuws. Een krant of ander journalistieke nieuwsbron is traceerbaar (niet anoniem) en aanspreekbaar. Zo veel mogelijk worden de bronnen van een nieuwsbericht vermeld en wordt onderscheid gemaakt tussen feiten en opinies. Het gaat ons erom leerlingen met een journalistieke blik te laten kijken. Ze moeten steeds de betrouwbaarheid van een bericht controleren. Valt de bron

 Nieuws in de klas

Nieuws in de klas is het educatieplatform van NDP Nieuwsmedia, de brancheorganisatie voor nieuwsbedrijven. *Nieuws in de klas* stimuleert jongeren via het onderwijs het nieuws online, in beeld, geluid en op papier te volgen en te interpreteren, en helpt docenten om, met de Nieuwsservice, lesmaterialen en kennisuitwisseling, nieuwsmidia in hun lesprogramma te verwerken.

Alle landelijke en regionale dagbladen kunnen kosteloos op school worden bezorgd: van *De Telegraaf* tot het *Reformatisch Dagblad* en van de *Leeuwarder Courant* tot *De Limburger*. Daarnaast zijn ook *Vrij Nederland* en *Elsevier*, *ANP*, *BNR Nieuwsradio*, *NU*, *RTL Nieuws* en *RTLZ* aangesloten. Ook via Blendle kunnen veel van bovenstaande nieuwstitels kosteloos worden gebruikt met de Nieuwsservice van *Nieuws in de klas*. Informatie: www.nieuwindeklas.nl en info@nieuwindeklas.nl.

VOX POPULI

'WAT VIND JIJ VAN DE BREXIT?'

LEERLINGEN VAN HAVO-5 VAN CSG LIUDGER UIT DRACHTEN

BAS BANNING

JODI (16)

IK MERK ER NIET ECHT IETS VAN

'Eerst had ik er niet echt een mening over, omdat je je op deze leeftijd er niet van bewust bent hoe het zit met die verbanden en zo. Maar nu, door het vak maatschappijleer, leer je er meer over. En ook hoe dat met verdragen tussen landen zit. Ik heb er niet echt een mening over. Ik merk er niet echt iets van dat er iets gaat veranderen. Ze zullen er wel hun redenen voor hebben. Het zal voor hen wel de beste keuze zijn.'

ANNA (17)

JAMMER DAT ZE WEGGAAN

'Toen ik het eerst hoorde vond ik het een gek idee, want Engeland heeft er altijd al bijgezeten. Maar ik snap het wel, want het is een eindje op zee, dus verder van hier. Waarom zou je dit doen? Je bent toch een soort van familie van Europa. Ik vind het nog steeds wel een naar idee dat ze weggaan, want ik ben dit jaar voor het eerst naar Engeland geweest en ik ben echt gehecht geraakt aan het land. We praten er thuis vaak over. Ik vind het jammer dat ze weggaan.'

NIEK (17)

HET DUURT VEEL TE LANG

'Eerst had ik wel wat interesse voor hoe het allemaal ging. Maar nu volg ik het niet meer en het interesseert me ook niet meer. Er is veel te veel gedoe en het duurt veel te lang. Ze moeten een snel besluit maken, maar dan duurt het nog twee maanden. Ik denk ook niet dat het veel voordelen heeft dat ze er uit stappen.'

'HUH, EEN SYLLABUSHERZIENING VOOR MAATSCHAPPIJKUNDE?'

Vorig jaar meldde de nieuwsbrief van de Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer (NVLM) dat er een vacature beschikbaar was voor een syllabuscommissie maatschappijkunde vmbo voor de herziening van de syllabus. Sindsdien is er door zowel het College voor Toetsen en Examens (CvTE) als de NVLM weinig nieuws gemeld, terwijl er, door docenten, van wordt uitgegaan, dat in 2021 de nieuwe syllabus wordt geëxamineerd. Dit riep bij de *M&P*-redactie vragen op en zorgde voor correspondentie met het CvTE. De redactie stuurde het college de onderstaande column.

KOEN VOSSSEN

ONGELIJKE BEHANDELING IN MAATSCHAPPIJWERELD

Tweede Fase-leerlingen met het vak maatschappijwetenschappen kennen de definitie van sociale ongelijkheid. De syllabus stelt het volgende: sociale ongelijkheid is 'een situatie waarin **verschillen tussen** mensen in al dan niet aangeboren kenmerken, consequenties hebben voor hun maatschappelijke positie en leiden tot een **ongelijke verdeling van schaarse** en hooggewaardeerde zaken, van **waardering en behandeling**'. Ik ben zo vrij geweest om enkele opvallende zaken dikgedrukt te maken. Binnen de context 'herziening Syllabus Maatschappijkunde (vmbo)' lijkt het concept sociale ongelijkheid toepasbaar.

Een van de meest gewaardeerde schaarse goederen in deze versnelde wereld is tijd. Tijd om te bedenken, te overwegen en vooral om het bedachte te delen. Deze tijd lijkt niet voor de nieuwe inhoudelijke invulling van maatschappijkunde te zijn genomen. Al enkele jaren lobbyt de NVLM voor een herziening van het maatschappijkundeprogramma. Eind 2015 is dit verzoek bij de voormalige staatssecretaris van Onderwijs gelegd. In oktober 2016 schreven zij, de NVLM, hierover in *Maatschappij & Politiek*. Vervolgens, in 2017, heeft er een rondetafelgesprek plaatsgevonden met de Kamercommissie Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en schreef de NVLM een visionaire brief. Het vak zou onderscheidend moeten zijn ten opzichte van maatschappijleer en is meer overlap met maatschappijwetenschappen wenselijk. Ondanks al deze initiatieven kwam er geen commissie en geen breed gedragen discussie over de richting van ons vak.

Op de Facebook-pagina van Essener (29 maart 2018) staat het volgende vermeld: 'Het CvTE is bezig met belangrijke herzieningen in de syllabus. Of dit de syllabus van 2021 betreft is niet duidelijk'. Essener stelt op haar site dat deze nieuwe syllabus op zijn vroegst in 2021 wordt geëxamineerd. Dit is een zeer vage bedoeling. Waar zijn alle docenten en toekomstige leerlingen aan toe?

In vergelijking met de programmaherziening van maatschappijwetenschappen oogt deze syllabusherziening erg karig: weinig tot geen transparantie, nog veel minder discussies erover, ondanks dat er wezenlijke verbeteringen mogelijk zijn. Ik moet toegeven dat een programmaverandering drastischer is dan een syllabusherziening. Toch moet worden erkend dat het deze syllabusherziening, gezien alle initiatieven vanuit de NVLM, geen gewone herziening is. De mogelijkheid bestaat dat er (deels) nieuwe richtingen worden ingeslagen. Er is niemand die iets wezenlijks lijkt te weten.

Tussen onze vakken vindt sociale ongelijkheid plaats. Net als maatschappijwetenschappen dat verdiende, verdient ook maatschappijkunde een grondige herziening. Hiervoor is een soortgelijke behandeling nodig. Transparantie, discussie, maar voornamelijk tijd. In een kort tijdsbestek is niets goeds te bedenken. Zowel de vmbo-leerling als maatschappijkunde moeten beiden worden gewaardeerd: een beperkte aanpassing levert nog geen winst op en een slap aftreksel van maatschappijwetenschappen C/C is ook niet wenselijk. Laten we de **tijd nemen** om over ons vak **te denken** en **te spreken**. Opdat er een goed uitvoerbaar en toekomstbestendig programma ontstaat.

Naar aanleiding van deze column nam het CvTE contact op met de redactie. Na diverse (telefoon) gesprekken en veel e-mail-contact is duidelijk geworden hoe deze syllabusherziening is ontstaan en verloopt.

AANLEIDING

Al geruime tijd heeft de NVLM berichten verzonden over de wens voor herziening van het programma maatschappijkunde. Momenteel is de syllabus maatschappijkunde gebaseerd op de vastgestelde syllabus uit 2008. Echter, het programma dateert uit 1998. Toen zijn de kerndoelen vastgesteld waarmee we nu werken. De syllabus wordt wel jaarlijks onderhouden.

Het CvTE kan met toestemming van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) een syllabustraject starten en uitvoeren. Daarnaast kan er ook vanuit de politiek een wens komen dat er naar een syllabus moet worden gekeken. Het ministerie en het CvTE overleggen over de verdere invulling. Het CvTE mag dit proces uitvoeren. Afgelopen jaar is door Tweede Kamerlid Paul van Meenen (D66) een motie ingediend waarin staat dat de algemeen vormend onderwijsvakken op urgente knelpunten moeten worden onderzocht. Deze knelpunten dienen zo snel mogelijk te worden aangepast, met als kanttekening dat het examenprogramma niet mag worden aangepast.

CURRICULUM.NU

De ontwikkelingen van Curriculum.nu staan los van deze syllabusherziening. De uitkomsten van Curriculum.nu zijn wel gericht op de herziening van de kerndoelen en eindtermen. Dit gebeurt echter pas wanneer de uitkomsten van de ontwikkelteams politiek zijn besproken.

ACTOREN

Het is niet dat het CvTE vanuit Utrecht zelf bepaalt wat er in de syllabus komt te staan. De projectstructuur van het CvTE is ingericht op een manier waarin docenten inspraak hebben. Uiteindelijk heeft het College, het hoogste orgaan van het CvTE, de bevoegdheid om syllabi vast te stellen, mits de minister deze goedkeurt. De stem van docenten wordt in drie zetels van de commissie vertegenwoordigd. Twee van de drie docenten vertegenwoordigen de NVLM en de derde werkt namens het CvTE. Daarnaast kijken een toetsdeskundige van het Centraal Instituut voor Toetsontwikkeling (Cito), een medewerker van het Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) en

Bij Criminaliteit & rechtsstaat zou naar cybercriminaliteit kunnen worden gekeken (foto: ITSveronica)

een vertegenwoordiger van een onderwijsmethode mee. Normaliter schuift er geen vertegenwoordiger van onderwijsmethoden aan. Dit traject wijkt daarvan af, aangezien Essener, momenteel, de enige aanbieder van materiaal voor maatschappijkunde is. De toetsdeskundige, de medewerker van SLO en de vertegenwoordiger van Essener ondersteunen de commissie en de toetsdeskundige bewaakt de uitvoerbaarheid. Het is voor ons allen en de leerlingen van belang dat er een gedegen syllabus ontstaat. Daarom is het belangrijk dat alle betrokkenen een steentje bijdragen. De rol van u, als docent, is ook in het syllabustraject verwerkt. Tijdens een (digitale) veldraadpleging is het mogelijk om als docent maatschappijkunde inhoudelijk feedback op een concept-syllabus te geven. Deze veldraadpleging moet nog plaatsvinden. Dit zal naar alle waarschijnlijkheid in het begin van het nieuwe schooljaar zijn en zal op de site Examenblad.nl worden aangekondigd. Maatschappijkundedocenten die bij het mailsysteem van Examenblad.nl zijn aangemeld ontvangen een aankondiging per e-mail.

Inhoudelijke verandering?

Zoals vermeld kan het examenprogramma niet inhoudelijk veranderen. Dit betekent dat er vooral een actualisatie van de reeds gestelde doelen plaatsvindt.

Voorbeelden van actualisatie-waardige onderdelen van Politiek & beleid zijn de rol van de koning en de classificatie van politieke partijen in *links* en *rechts*. Bij Criminaliteit & rechtsstaat zou naar cybercriminaliteit kunnen worden gekeken. Over de concrete inhoudelijke invulling daarvan kan de Syllabuscommissie nog niets loslaten, aangezien hierover nog geen definitief besluit is genomen.

Planning

Het streven was om de nieuwe syllabus in het centraal examen van 2021 te toetsen. Om dit te kunnen realiseren moet de syllabus in het voorjaar van 2019 door de minister worden vastgesteld. Het CvTE geeft aan dat dit niet zal worden gehaald. De conceptsyllabus is namelijk nog niet gereed en daarom kan de digitale veldraadpleging nog niet plaatsvinden. Na deze raadpleging wordt de syllabus vastgesteld. Dit in ogenschouw nemende is de kans groot dat de syllabus in 2022 voor het eerst zal worden geëxamineerd. Het CvTE laat weten dat de syllabuscommissie kwaliteit wil leveren en geen overhaaste beslissingen neemt.

Tot slot is het is van belang dat een zo groot mogelijk groep docenten op de aankomende veldraadpleging reageert. Houd daarom de website Examenblad.nl van het CvTE en de informatie/communicatie van de NVLM in de gaten. ♦

BURGERSCHAPS- VORMING IN LEERLIJN

Hoe weet je zeker dat burgerschap voldoende aan bod komt op school? Door er een apart vak van te maken! Met dit uitgangspunt startte Scholen aan Zee in Den Helder circa vijf jaar geleden een aparte leerlijn Burgerschap. Het vroeg wat opoffering, maar door 'volharding, investering en het belang van burgerschapsvorming blijven zien' staat het programma inmiddels als een huis.

KARIN PEUSENS

Lily Poortman en Sylvia Stähli stonden beiden in 2012 aan de wieg van de leerlijn Burgerschapsvorming bij Scholen aan Zee in Den Helder. De eerste destijds vanuit haar rol als docent levensbeschouwing en Natuur en Zorg, de tweede als onderwijsassistent. Beiden zaten in de werkgroep die burgerschap op de brede scholengemeenschap wilde vormgeven: 'Samen met collega's van uiteenlopende vakgroepen hebben we eerst gekeken wat onze vakken op het gebied van burgerschap gemeen hebben. Ook hebben we onderzocht wat *goed* burgerschap voor onze leerlingen inhoudt en welke kennis, houding en vaardigheden hierbij horen. Pas een jaar later zijn we gestart met de formulering van lesdoelen en bijbehorende lesbrieven'.

WEERSTAND

De school besloot op alle locaties - van beroepsonderwijs tot lyceum - in de onderbouw burgerschap als apart vak in de lessentabel te zetten. 'Natuurlijk moet iedere docent aan burgerschap doen', aldus Poortman, 'maar door het in de onderbouw als apart vak mee te nemen, weten we zeker dat het ruime aandacht krijgt'. In de onderbouw kwamen de uren burgerschap (een of twee lessen per week) in plaats van het vak levensbeschouwing. Dat stuitte uiteraard op wat weerstand, maar het duo wierp zich op als lesontwikkelaars en docenten van het eerste uur.

Bij het nieuwe vak werd, naast aandacht voor religie en levensbeschouwing, plaatsgemaakt voor leefstijl, democratie, mensenrechten en debat. 'Daarnaast sluiten we aan bij de actualiteit door in te haken op bijvoorbeeld de Week tegen het pesten, Paarse Vrijdag en de Dag van het microkrediet', legt Sylvia Stähli uit, 'Ook worden er

projecten opgepakt is samenwerking met andere vakken. Zo past een onderwerp als seksualiteit prima binnen burgerschapsvorming, maar ook bij biologie. Dus spreken we met de sectie af dat zij vooral de theorie behandelen en wij op de maatschappelijke kant inhaken'.

ZONDER CIJFERS

Het vak burgerschap werkt vanuit thema's en wordt afgesloten met een beoordeling. Stähli: 'We werken zonder cijfers. Die zeggen namelijk niet in hoeverre iemand zich tot een goed wereldburger ontwikkelt'. De beoordeling kan in de vorm van een schrijfpodricht, maar ook met een presentatie, powerpoint of beoordeling op deelname. De leerling kan daarbij alleen onvoldoende, voldoende of goed scoren. De leerling moet het vak met een voldoende afsluiten om over te kunnen gaan.

Na de tweede klas wordt de behandeling van burgerschap grotendeels overgedragen aan de collega's van maatschappijleer en/of maatschappijkunde en maatschappijwetenschappen. Stähli: 'bij maatschappijleer hebben ze er profijt van dat er al wat voorkennis bij leerlingen is over onze democratie en rechtsstaat en kunnen ze deze verder verdiepen'.

WENSEN

Hoewel het vak stevig staat, is de wensenlijst van het tweetal nog lang. 'We zijn nu het lesmateriaal aan het vernieuwen en digitaliseren. Ook willen we een overkoepelende vakgroep burgerschap binnen onze hele scholengemeenschap starten, en als ontwikkelschool willen we natuurlijk aansluiten bij Curriculum.nu. Zo merken we bijvoorbeeld dat duurzaamheid straks een prominente plek bij burgerschap krijgt; daar willen wij onze lessen dus op afstemmen', vertelt Stähli. Poortman vult aan: 'Het zou natuurlijk fantastisch zijn als er een doorlopende leerlijn burgerschap vanaf het basisonderwijs tot het mbo komt. In ons project *Groep 9* hebben we hier een begin mee gemaakt. Ons ideaal is dat leerlingen op de basisschool starten met een portfolio burgerschap en daar op een volgende school verder aan werken, maar hoewel we elke maandag ontwikkeluren voor burgerschap hebben, zal daar nog wel wat tijd overheen gaan'. ♦

Wilt u meer weten, mail dan naar pli@scholenaanzee.nl of sr@scjholenaanzee.nl.

Karin Peusens is docent maatschappijleer op het Over Betuwe College in Elst.

In deze rubriek leest u over scholen die burgerschap een prominente plek in hun curriculum geven. Wilt uw school ook meedoen? Mail naar peu@obcnet.nl.

Bron: GSA Netwerk

“

Verkiezingsverwarring

Met het oog op naderende verkiezingen geef ik lessen horende bij de politiek-juridische dimensie. Bij de behandeling van politiek vind ik het belangrijk dat studenten naast het kennen en herkennen van politieke stromingen, partijen en organen ook de diverse niveaus van elkaar kunnen onderscheiden. Nu er in maart Provinciale Statenverkiezingen zijn, wil ik dat leerlingen ook decentralisatie van de overheid begrijpen. Welke verantwoordelijkheden en taken liggen er bij de Staten-Generaal, provincie, gemeente en het waterschap? Om studenten dit onder de knie te laten krijgen, laat ik ze op verschillende manieren oefenen. Ze vergelijken de websites van verschillende lokale en landelijke politieke partijen en spitten partijprogramma's door. Ze voeren debatten in de lessen vanuit het gedachtegoed van een politieke stroming, ongeacht of deze bij hun eigen mening past. Dit vinden ze niet altijd leuk of gemakkelijk, maar politiek is niet altijd sexy en spreekt vaak weinig tot de verbeelding van jongeren.

Media kunnen een helpende hand bieden en zo kijken we een gedeelte van het lijsttrekkersdebat terug. Leerlingen krijgen van mij kijkopdrachten om de politieke stromingen te herkennen. Welke onderwerpen komen er aan bod en welke inhoudelijke argumenten worden er gegeven? Tijdens de les merkt een student terecht op dat het lijsttrekkersdebat voor de Provinciale Staten niet over de provincie gaat; er staan geen potentiële vertegenwoordigers van de provincie. Landelijke kopstukken maken de dienst uit en de gekozen stellingen zijn toegespitst op de politiek van de Tweede Kamer. Alleen bij de inleiding van het debat worden de gevolgen van een mogelijke kleurverschuiving in de Eerste Kamer benoemd.

Jongeren, maar ook vele anderen, zullen de kandidaten in de provincie niet kennen of weten niet waar de provinciebesturen over gaan, met als gevolg dat er landelijk wordt gestemd. 'Waarom wordt het debat niet op de provinciale taken toegespitst, juf? Hoe moeten wij leren wat de taken van de provincie zijn?' De grote televisiezenders geven aan dat ze een landelijk medium zijn en provinciale kandidaten niet interessant genoeg zijn voor hun kijkers. Dit is een taak die aan regionale omroepen toebehoort. Wat in Utrecht speelt, geldt niet voor Limburg. Dit snap ik nog wel en mijn studenten evengoed, maar kunnen de landelijke kopstukken het dan niet over provinciale taken hebben? Waarom worden de stellingen niet toegespitst op ruimtelijke ordening, volkshuisvesting, milieubeheer, recreatie of het openbaar vervoer, zodat het voor jong en oud duidelijk is wat de provincie doet?

Mijn lesdoelen zijn geslaagd. De studenten hebben geleerd politieke stromingen te herkennen en van elkaar te onderscheiden en merkt op dat er landelijke thema's worden besproken in de aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen. Maar hoe bepalen zij nu wat zij op 20 maart stemmen als ze onvoldoende meekrijgen van wat er in de provincie speelt? ♦

Hannelien Stoorvogel

”

Slinks of Slechts?

Het is begin november 1982. Dag- en weekbladen verschijnen met alarmerende koppen als 'de lokroep van Janmaat' (de Tijd) en 'kristijd doet vooroordelen snel toenemen' (de Volkskrant). Is er door de media na de Linkse Jaren Zestig, de Grote Matheid, het IK-Tijdperk, het Doemdenken en de Nieuwe Vrijgestelden weer een nieuwe trend gesignaleerd of wellicht gekreëerd? Achter de alarmknop zitten Janssen en Hagendoorn. Zij hebben een onderzoek gedaan naar rechtsextreme opvattingen onder jongeren in de hoogste klassen van HAVO en VWO, oftewel het werkgebied van leerkrachten maatschappijleer. Hoe rechts is welke leerling onder welke omstandigheden? Met deze vraag in ons achterhoofd bekeken wij de ons bekende resultaten van het onderzoek. Een voorlopig en kort commentaar, want nog niet alle gegevens zijn gepubliceerd. Als dat nodig blijkt komen we er nog op terug.

De rechtse trap

In 'Rechts Nederland: het schoolvoorbeeld' staat in het kort beschreven welke onderzoeksmethode door Janssen en Hagendoorn is gebruikt. Het is hen er daarbij vooral om te doen vormen van rechts denken op te sporen. Dientengevolge werd leerlingen een groot aantal rechtse uitspraken voorgelegd. Daardoor kan gemakkelijk een eenzijdige vertekening van het onderzoeksresultaat optreden omdat de suggestieve werking van de vragen steeds maar in één politieke richting werd werkzaam is, nl. de rechtse. Het is — wat overdreven gesteld — als met de verkiezingen in El Salvador. Je laat vier rechtse partijen aan de verkiezingen

meedoën en verbaast je er vervolgens over dat rechts gewonnen heeft. In de rechtse trap die door Janssen en Hagendoorn is gekonstrueerd wordt de rechts-extreme trap voorafgegaan door de etnocentrische. Of leerlingen opgeklimmen of gedaald zijn tot deze trap wordt o.a. gemeten met de uitspraak 'Buitenlanders die in Nederland wonen, behoren de Nederlandse gewoonten en gebruiken over te nemen'. Dat is curieus. Immers, als we de onderscheiden types bekijken (zie: het schoolvoorbeeld) blijkt dat respondenten vallend binnen alle types, dus van links tot extreem rechts, een dergelijke uitspraak zouden kunnen onderschrijven. Zo'n vraag meet dus niets meer.

De jeugd

Het definitieve onderzoeksverslag van Janssen en Hagendoorn zal onder de titel 'Rechtsomkeer, een onderzoek naar rechtsextreme opvattingen onder leerlingen van HAVO/VWO' verschijnen. In de pers zijn de resultaten van het onderzoek al gauw veralgemeeniseerd tot de verrechtiging van de jeugd. De onderzoekers zullen terecht niet aarzelen deze generalisaties voor rekening van de desbetreffende journalisten te laten. Toch geven zij ons inziens op meerdere plaatsen aanleiding tot deze onjuiste generalisatie. In zijn beschrijving van de politieke verhoudingen in Nederland stelt Janssen dat er uit de verkiezingen en onderzoeken van 1963 tot 1972 een geleidelijke verlinking van jongeren blijkt. 'Onder studenten zet deze tendens eerder in en is ze ook sterker. De jonge kiezers reageren vertraagd. De totale bevolking reageert en vertraagd en aanzienlijk gematigder'.¹⁾

Door de presentatie van hun gegevens suggereren de onderzoekers dat zo'n ontwikkeling zich op analoge wijze bij het rechtsextremisme voor kan doen. Van de drie opeenvolgende elementen die de ontwikkeling naar links vormgaven, namelijk de voorhoede van studenten, de jonge kiezers en de totale bevolking hebben zij er één onderzocht en die nog maar ten dele, te weten: de leerlingen van de HAVO/VWO top. Hierbij is het overigens ook nog maar de vraag of deze groep representatief is voor de jonge kiezers. Om op basis van dit ene onderzoek een analoge ontwikkeling te suggereren, lijkt ons wat voorbarig. Temeer daar het ontbreken van een studentenvoorhoede wat al te rap afgedaan wordt met de opmerking dat die er nog wel zal komen. 'Al met al lijkt de konklusie voorlopig gewettigd dat het rechtsextremisme sluimert. Een politieke vorm heeft het (nog) niet gevonden. Met name ontbreken de studenten en die zijn als stoottroep voor iedere beweging onontbeerlijk. Men mag echter vrezen dat de doctorandussen-top van de Centruumpartij de weg naar de studentenwereld wel zal vinden'.²⁾ Over de representativiteit van de onderzoeksresultaten benadrukt Janssen in zijn eigen waarschuwing tegen al te vlotte generalisaties, dat het hoge percentage etnocentrisme en rechtsextremisme bij degenen die CDA en VVD als eerste partijvoorkeur opgeven alleen geldt voor de groep HAVO/VWO scholieren.

Ook daar plaatsen wij enige kanttekeningen bij. Van de 7 scholen die binnen het onderzoek vielen, hebben 5 een RK signatuur, de resterende zijn Openbare scholen. De Protestantse scholen, een niet onaanzienlijk aantal in Nederland, ontbreken. Daar komt nog bij dat scholen in de regio Nijmegen oververtegenwoordigd zijn (3 van de 7). Andere uitkomsten van onderzoeken onder jongeren (b.v. de grote populariteit van D'66 bij Keesings onderzoek iets meer dan een jaar geleden), gegevens uit adolescentie- en ontwikkelingspsychologie e.d. rechtvaardigen twijfel aan al te lichtvaardige generalisatie van de resultaten naar zowel de HAVO/VWO scholieren als de jongeren. Meer onderzoek lijkt ons hard nodig.

Ideologie of modegril?

In de Tijd vraagt de jeugdsocioloog van Hessen zich af: 'De jeugd rechtser? Oké, maar wie zegt dat ze over een aantal jaren niet weer links zijn?' 3) Deze relativerende opmerkingen van de Utrechtse hoogleraar worden door de onderzoekers zeker niet gedeeld. Rechts georiënteerde jongeren kiezen bij volgende teleurstellingen volgens hen eerder voor het rechtsextremisme dan voor een links perspectief. Dit hangt samen met de opvatting van Janssen en Hagendoorn dat de stem van jongeren veel meer dan die van de gemiddelde Nederlander ideologisch is bepaald. Sinds Converse in 1956 in de VS onderzocht in welke mate het Amerikaanse elektoraat ideologisch dacht, is er een stroom van onderzoeken op gang gekomen naar de samenhang in de denkbeelden van kiezers. Ideologie wordt dan gedefinieerd als een ordeningsbeginsel waardoor verschillende standpunten met elkaar in verband worden gebracht. 4) Uit een vergelijkend onderzoek dat Klingeman in de VS, Groot-Brittannië, West-Duitsland, Oostenrijk en Nederland verrichtten, blijkt voor ons land het volgende:

1. ideologische wijze van denken in de politiek 9%
2. bijna ideologische wijze van denken in de politiek 27%
3. niet ideologische wijze van denken in de politiek 64%

Alhoewel er volgens Thomassen wel een stijging merkbaar is van het aantal 'ideologues' is hun aantal toch nog betrekkelijk gering. Veel geringer in elk geval dan het aantal rechts-stemmers dat Janssen en Hagendoorn onder HAVO en VWO scholieren vonden. Trouwens iedere leerkracht maatschappijleer die zijn/haar leerlingen wel eens een blinde politieke standpuntenlijst van het hele politieke spectrum heeft voorgelegd zal kunnen bevestigen hoe moeilijk leerlingen consistent ideologisch politieke standpunten kunnen innemen of herkennen. 5)

Eigen betrokkenheid

Leerlingen komen niet zomaar, onsystematisch aan hun standpunten, deze zijn ideologisch gefundeerd, leerlingen gaan kennelijk niet over één nacht ijs, volgens Janssen en Hagendoorn. Ideologisch gefundeerde standpunten zijn betrekkelijk duurzaam, niet 100% onveranderlijk natuurlijk, maar ze kunnen tegen een stootje. Wij hebben zo onze twijfels over de duurzaamheid van de standpunten die de leerlingen in het onderzoek van Janssen en Hagendoorn naar voren brengen. De resultaten van een klein onderzoek dat Vulperhorst en van Vugt instelden naar de politieke interesse van 600 leerlingen in het beroepsbegeleidend onderwijs bevestigen die twijfels. 6) Ten aanzien van tenminste het probleem van werkloosheid blijkt dat leerlingen daarover hun standpunt wijzigen op het moment dat zij zelf daarmee te maken krijgen, getuige het onderstaande staatje:

In dit opzicht lijken deze jongeren te passen in het patroon waartoe Middendorp m.b.t. de Nederlandse politieke cultuur konkludeerde: in politiek-filosofisch of abstrakt opzicht is de massa van de bevolking, tegenstander van staatsinterventie, maar in concreet opzicht is zij socialistisch, d.w.z. voorstander van staatsingrijpen. 7) Oftewel het is maar de vraag of leerlingen nog zo volmondig instemmen met loon naar prestatie als zij zelf werkloos zijn.

Oorzaken

Ter verklaring van het toegenomen rechtsextremisme wijzen de onderzoekers op het complex van economische- en maatschappelijke veranderingen dat zich momenteel voordoet. Met name de jeugdwerkloosheid en de veranderde verhouding tussen mannen en vrouwen hebben daarin een belangrijk aandeel.

Ons inziens zijn niet alleen de vaak genoemde industrieel-maatschappelijke karakteristieken als b.v. werkloosheid van invloed, maar evenzeer cultureel-maatschappelijke factoren als de ontzuiling en de verminderde vertikale controle die met zich meebrengt. Daarover merkte Heldring in zijn rubriek Dezer dagen op: 'Anders dan het door liberalen en socialisten gedeelde vooruitgangsgeloof wil, is onze geëmancipeerde samenleving van nu kwetsbaarder voor anti-demokratische aanslagen dan de gedisciplineerde, doelele samenlevingen van toen'. 9)

Eén van de leerlingen die Janssen en Hagendoorn tot hun onderzoek aanspoorde merkte verwijzend naar de resultaten van het onderzoek in een Brandpunt uitzending op, dat het toch te gek is dat leerlingen maar zo weinig maatschappijleer krijgen. Dat is aardig om te horen. Alhoewel. Dan moet er straks vast op de middelbare scholen ook meer economie worden gegeven om de economische crisis op te heffen of iredologie worden ingevoerd om de ontwapeningsonderhandelingen tussen Rusland en Amerika op gang te helpen. Of is dat vormingscynisme?

Tjerk Busstra
Joke Gierveld

noten:

1. Jacques Janssen. Een wissel op rechts. Een onderzoek bij HAVO en VWO leerlingen. Jeugd en samenleving, december 1982, pagina 788.
2. Zie noot 1, pag. 797.
3. Matt Dings/Jet Kunkeler. Jeugd '82 en de lokroep van Janmaat, de Tijd, 5-11-82 pag. 16 e.v.
4. J.J.A. Thomassen. Kiezers in een representatieve democratie, pag. 184 e.v. in: J.J.A. Thomassen (red), Democratie, theorie en praktijk.
5. Zie voor twee voorbeelden:
 - a. Hoezo Politiek, Politiek Jongeren Kontakt, pag. 76 e.v.
 - b. Maatschappijleerwerkgroep Vlaardingen, Lesmodel politieke partijen, Sociale Vorming, maart/april 1982, pag. 192 e.v. Tevens gepubliceerd in Hoezo, Politiek, PJK.
6. Lenny Vulperhorst en Martin van Vugt, Politieke en sociale vorming, mei 1982, pag. 203-208.
7. Middendorp geciteerd in: T.J. Busstra, maatschappijleer als sociale en politieke vorming: het politiek-begrip (interne VLVU publicatie, 1981).
8. Louk Hagendoorn. Het mannelijk gezicht van extreem rechts. Een onderzoek bij HAVO en VWO leerlingen. Jeugd en samenleving, dec. 1982, pag. 800 e.v.
9. J.L. Heldring, Minder zekerheid dan in jaren '30, NRC-Handelsblad, 9-11-82.

Actie tegen docenten die lid zijn van Centruumpartij

Protestbrief naar scholen

Door onze verslaggever
NIJMEGEN - Deelnemers aan de studieconfé-
tie van de Anne Frank Stichting over fascisme

wie leveren bijdrage werk(loos)	actie groepen	regering	politieke partijen	mensen zelf	rest	totaal
werk	4.5	25.1	7.4	61.1	1.9	100%
werk(loos)	6.5	34.9	11.1	38.1	9.5	100%

KRITISCHER OP EFFECTIVITEIT VAN KLIMAATMAATREGELEN

KLIMAATBELEID LEIDT MENIGMAAL TOT MEER CO₂

Op 7 februari en 14 maart demonstreerden onze leerlingen voor het klimaat.

Als erkenning voor hun betrokkenheid werden ze in talkshows en door ministers geknuffeld.

'Een mooi lesje maatschappijleer', zo kwalificeerden bewonderaars dit initiatief, al gaven de scholieren zelf aan hun inspiratie vooral bij aardrijkskunde op te doen. Zij onderstreepten dat klimaat een politiek thema van de eerste orde is. Daardoor kan maatschappijleer er niet omheen.

WOLTER BLANKERT

De PVV en het Forum voor Democratie ontkennen het probleem. Hun standpunt afdoen als kletsboek kan het verwijt van partijdigheid opleveren. Een kritische houding vormt bij maatschappijleer een basisprincipe en dat vereist dat ook *groene* standpunten op hun waarheidsgehalte worden getoetst. Nefiteiten voor zoete koek slikken doet op den duur afbreuk aan de geloofwaardigheid van een maar al te noodzakelijk klimaatbeleid.

GROENE STROOM

Veel mensen kiezen voor een groene stroomleverancier, maar iedereen snapt dat er met een dergelijke overstap niet opeens andere stroom uit het stopcontact komt. Nederland kent één elektriciteitsnet en uit alle stopcontacten komt dezelfde stroom: ruwweg voor 90 procent opgewekt uit fossiele brandstoffen, voor 10 procent uit groene bronnen. Groene energie is in opmars, maar het zou al fantastisch zijn als het percentage daarvan de komende vijf jaar zou verdubbelen. Nederland blijft daarmee in de achterhoede van de Europese Unie. Best begrijpelijk, ons land telt driemaal zo veel inwoners als Denemarken en moet dus driemaal zo veel windmolens bouwen op een iets kleiner oppervlak. Voor Noorwegen en Zweden is het geen kunst voorop te lopen. Waterkracht is de goedkoopste vorm van energie en deze landen benutten die al lang voordat iemand over het klimaat repte. Exclusief groene stroomleveranciers in Nederland produceren zelf nauwelijks elektriciteit, maar betrekken hun stroom uit het *groene partje* (gemiddeld dus 10 procent) van de grote stroomproducenten, of zij kopen Noorse certificaten. Noorwegen produceert meer groene stroom (100 procent) dan het volgens internationale afspraken verplicht is en maakt die rooskleurige positie te gelde door verkoop

van overtollige certificaten; vergelijkbaar met de vroegere handel in aflaten (van zonden) door de rooms-katholieke kerk. Toch is het niet onzinnig om voor groene stroom te kiezen. Hiermee spreekt de consument een voorkeur uit en dwingt zo, bij voldoende animo, de producenten het percentage groene energie op te voeren. Misleidend zijn *groene* laadpalen, die hun stroom gewoon van het nationale net betrekken. Daarbij wordt de fictie gehanteerd dat een bepaald windpark - dat er hoe dan ook zou komen - speciaal aan de laadpalen, in bijvoorbeeld Amsterdam, zou leveren.

BIOMASSA

Cijfers over groene energie worden geflatteerd doordat - ten onrechte - biomassa ertoe wordt gerekend. Inmiddels bestaat er geen (serieuze) wetenschapper meer die

het daarmee eens is. De theorie luidde dat de CO₂ die bij verbranding de lucht in gaat, weer door nieuw aangeplante bomen wordt opgenomen. Men negeerde dat de uitstoot in één klap plaatsvindt en de compensatie, zo daar al sprake van is, zich over een halve eeuw uitstrekt. Dit is geen oplossing voor een urgent probleem. Omdat afvalhout te weinig voor elektriciteitscentrales oplevert, voeren die verse boomstammen uit Amerika in - mogelijk gemaakt door ruime overheidssubsidies. Het transport en de voorbewerking veroorzaken al veel CO₂. Bij de verbranding gaat meer van dit gas de lucht in dan bij de verfoeide steenkool, naast andere schadelijke stoffen. Vrijwel alle natuur- en scheikundigen van naam hebben een tijdje terug in paginagrote advertenties de regering opgeroepen met deze waanzin te stoppen. Vooralsnog zonder succes, vanwege het absurde feit dat biomassa

Oproep tot wereldwijde klimaatstaking in Wenen (foto: Ivo Pertijs)

internationaal nog steeds als groen geldt en Nederland anders niet aan de criteria kan voldoen.

Anders ligt het bij biomassa als motorbrandstof (ethanol), vooralsnog gewonnen uit akkerbouwgewassen als suikerriet, koolzaad en mais. Wetenschappers zijn het er niet over eens of dit enige klimaatwinst oplevert. Daarnaast wordt potentieel voedsel in de auto verstoekt.

Wie zijn geweten wil sussen, compenseert klimaatzonden met het planten van bomen in verre landen. Doorgaans gaat het om sympathieke projecten met aanplant in een beschermd stukje bos, dat echter wel ten koste gaat van het bos ernaast, want de behoefte aan hout en landbouwgrond, in bijvoorbeeld Kenya of Brazilië, vermindert er niet door. Van een meer serieuze aanpak zou aanplant in eigen land getuigen. Nederland is bijna het bosarmste land ter wereld (7 procent van het oppervlak, met krimp de laatste jaren). Het zou een mooi streven zijn dat bosareaal de komende tien jaar te verdubbelen, op kosten van lucht-passagiers. Hierover zwijgen de Klimaatwet en het Klimaatakkoord, terwijl we de Brazilianen graag de les lezen over hun ontbossingsrage.

ELEKTRISCH RIJDEN

De ruime subsidies voor elektrische auto's hebben de afgelopen vijf jaar tot extra CO₂-uitstoot geleid en de kans zit er dik in dat dit effect de komende vijf jaar nog wordt versterkt. De oorzaak is dat de gunstige regelingen de komst van grotere auto's in de hand hebben gewerkt. Die rijden voornamelijk (90 procent) op fossiele stroom. Het doet wonderlijk aan elektrisch rijden

krachtig te stimuleren, terwijl overwegend groene stroom nog ontbreekt. Een omgekeerde volgorde lijkt logischer. Volgens Nederlands onderzoek (TNO) veroorzaakt een elektrische auto ook bij gebruik van fossiele stroom minder uitstoot dan een vergelijkbare benzineauto. Het voordeel is echter beperkt, althans voor het klimaat, voor stadslucht ligt het anders. Kiest men voor een groter model, dan gaat dit klimaatvoordeel verloren. Precies dit proces heeft zich, speciaal bij zakelijke rijders, voltrokken. Aan laadpalen ziet men vrijwel altijd bovenmodale modellen met een oververtegenwoordiging van luxeauto's met vierwielaandrijving (SUV's). Logisch, de bezwaren van zware auto's heeft de overheid weggenomen. Een beetje SUV stoot bij het productieproces meer CO₂ uit dan een kleine benzineauto na 100.000 kilometer rijden. De uitstoot bij fabricage wordt doorgaans genegeerd, maar hoe meer gewicht, des te meer uitstoot (bij een benzineauto ongeveer gelijk aan de uitstoot bij het rijden tijdens de gehele levensduur). Die fabricage vindt grotendeels buiten Nederland plaats, maar daar heeft het klimaat geen boodschap aan.

Voor Nederland telt wel dat een elektrische SUV ook bij het rijden meer CO₂ uitstoot dan een kleine benzineauto, zolang laadpalen minder dan 50 procent groene stroom leveren. Volgens het Klimaatakkoord gaan kleine, zuinige, benzineauto's extra betalen om de energieslurpende elektrische SUV te ontzien. Steeds grotere auto's is de trend, mede doordat elektrisch rijden grote auto's opeens algemeen acceptabel heeft gemaakt. De overheid is niet geheel blind: met ingang van dit jaar zijn de voordelen voor auto's boven 50.000 euro afgetopt, maar dat kan de SUV nog populairder maken.

HUISHOUDENS

Huishoudens stoten maar 15 procent van de totale CO₂ uit en daarom blijft het discutabel of daar zwaar op inzetten de meest effectieve vorm van besparing oplevert. Het inpeperen van onze klimaatzonden zal hierbij een al of niet bewuste rol spelen. Ook bij huishoudens hanteert de overheid de discutabele volgorde al volop te werken aan de overstap van gas op elektriciteit, terwijl die elektriciteit de komende jaren in toenemende mate wordt opgewekt uit (steeds meer geïmporteerd) gas. Sluiting van kolencentrales betekent voorlopig meer gebruik van gas. Dus gas via het stopcontact en de laadpaal in plaats van uit de gaskraan. Zeker is dat met de verspilde subsidies op biomassa en de averechts werkende subsidies op elektrische auto's heel wat windparken op zee hadden kunnen worden aangelegd, met meer beschikbare groene energie.

Regeren is vooruitzien en dat houdt investeren in de toekomst in. Enige stimulans voor elektrisch rijden past daarin, mits beperkt tot de kleinst mogelijke automodellen. Substantiële subsidies voor privaat vervoer betekenen een krachtige impuls voor uitbreiding van het wagenpark, terwijl alleen krimp zoden aan de dijk zet. Voor mensen zonder auto pakt het hoogst onrechtvaardig uit. Als klimaatmaatregel werkt subsidie aan het openbaar vervoer het best.

Probleem is dat de toekomst per definitie ongewis blijft. Volgens sommigen heeft waterstof die toekomst en anderen zetten alles op het winnen van ethanol uit CO₂ (in het laboratorium is dat vorig jaar gelukt). Duidelijk is dat het klimaatprobleem verweven is met tal van politieke en maatschappelijke dilemma's die uitermate geschikt zijn om binnen maatschappijleer te ontrafelen. ♦

U kunt reageren via:

w.blankert@maatschappijpolitiek.nl

LESSUGGESTIES

Te denken valt aan vier soorten opdrachten:

1. Debat

Laat het filmpje van Lubach over groene stroom (13 minuten) zien: YouTube-zoekterm: 'Lubach groene stroom'.

2. Maatschappelijk-psychologisch onderzoek

Het winnende profielwerkstuk maatschappijwetenschappen vwo 2018 ging over een meer duurzame samenleving (zoek: 'circular cell'). Dit werkstuk kan aanleiding zijn leerlingen vergelijkbaar onderzoek te laten doen naar de bereidheid het consumptiepatroon aan te passen.

3. Kwaliteit van wetgeving

Delen van de Klimaatwet en het Klimaatakkoord toetsen op het realiteitsgehalte en de gevolgen. Eerlijke verdeling van lasten. Er zijn tal van websites die de klimaatmaatregelen kritisch toetsen.

4. Politiek onderzoek

Spoor de verschillen op uit de verkiezingsprogramma's van D66 en GroenLinks (en/of andere partijen). Welke voorstellen zijn realistisch en welke niet, enzovoorts?

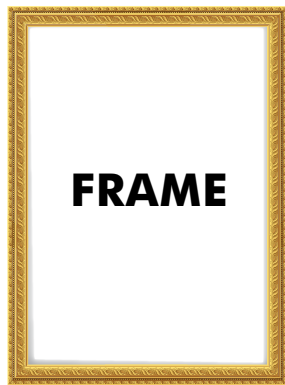
DOCENTENDAGLEZING DOOR HOOGLERAAR MEDIA EN SAMENLEVING RENS VLIEGENTHART

'WE MOETEN HET ALLEMAAL NIET TE VEEL FRAMEN'

Communicatiewetenschapper Rens Vliegenthart (Universiteit van Amsterdam) gebruikte tijdens de Docentendag in februari bovenstaand citaat om te illustreren hoe tegenwoordig soms het woord *framen* wordt gebruikt: vaak in normatieve, meestal negatieve misleidende zin, als iets wat je wel of niet zou kunnen doen. In zijn lezing zette hij daar een nuchtere empirische aanpak tegenover. Er is altijd sprake van *framing*, maar het is wel zaak een goede balans tussen de verschillende frames te vinden, ook ter voorkoming van het domineren van een frame.

LIEKE MEIJS

Een mooie opening van de lezing - ook voor docenten maatschappijleer die het over *framing* gaan hebben - vormde het getoonde beeld van een lege schilderijlijst, het frame, de afbakening van wat binnen de lijst wordt getoond. Met daaromheen een veel bredere kader van wat er allemaal niet binnen het frame aan bod komt.

Er is dus altijd sprake van een frame - ook tijdens de lezing - en daar is verder niet veel mis mee. Het frame in een presentatie is de weergave van de perceptie van de spreker over het onderwerp.

De wetenschappelijke definitie van framing ontleent Vliegenthart aan Robert Entman (1993, p.53): 'Framing select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation'. Hierbij valt de selectie (en daarmee automatisch een inperking) op, en in het oog springende sturing waardoor het leidt tot onder andere een specifieke probleemdefinitie.

Als voorbeeld haalde Vliegenthart de uitspraak 'een tsunami van asielzoekers' van Geert Wilders uit 2015 aan, die gevolgd door protesten van dorpsbewoners tegen asielzoekerscentra een en hetzelfde frame vormde dat door bijna alle media werd overgenomen en tot een spiraal van negativiteit leidde. In die media bleef onderbelicht dat zich zo veel vrijwilligers aanmeldden om in de asielzoekerscentra te helpen, dat er velen moesten worden afgewezen en dat een meerderheid van de Nederlanders het jammer vond dat asielzoekerscentra in hun dorp werden gesloten omdat er uiteindelijk te weinig asielzoekers kwamen.

FRAMEBUILDING EN -SETTING

Als communicatiewetenschapper is Vliegenthart geïnteresseerd in *framebuilding* en *framesetting*.¹ Welke factoren bepalen de *framing* in de inhoud van het nieuws? Dat zijn externe factoren als het feit dat lezers eerder in negatief nieuws dan in positief nieuws zijn geïnteresseerd en dat media vaak nieuwsitems van elkaar overnemen, uit

vrees iets belangrijks te missen. Maar ook de media zelf hebben frames, die issue-specifiek of generiek kunnen zijn.

Als voorbeeld van *framebuilding* werd de in 2017 door Wilders bewerkte foto genoemd, waarin Alexander Pechtold als deelnemer aan een demonstratie van radicale moslims werd neergezet. Volgens Wilders had hij dat met opzet gedaan om te laten zien dat bijna alle media dergelijk nieuws overnemen, met veel gevolgen, zoals de bedreiging van Pechtold.

Bij *framesetting* gaat het ook over de *framing effects* op het proces van informatieverwerking door de ontvanger, op de houding en het gedrag van hem. Tegelijkertijd relateert Vliegenthart de invloed van de media. Mensen krijgen via heel veel andere bronnen informatie binnen met ook weer eigen specifieke frames. Uit een vergelijking tussen media frames en interpretatieve frames van mensen bleek veel overlap tussen beide frames, maar mensen hadden vaak een genuanceerdere, veelzijdigere kijk.

Voor zijn promotieonderzoek in 2007

De door Geert Wilders verspreide foto (links) en de originele foto (rechts)

categori-seerde Vliegthart in samenwerking met Conny Roggeband vijf frames die allemaal in het politieke debat over immigratie voorkomen:

1. Het *multiculturele frame* betekent dat diversiteit met betrekking tot culturen als een voordeel wordt gezien.
2. Het *emancipatieframe* wordt uitgelegd met de betekenis dat de positie van de migranten in de samenleving is geïmagineerd.
3. Het *restrictieframe* houdt in dat het arriveren van migranten als een probleem wordt gezien.
4. Het *slachtofferframe* is vooral gericht op vrouwen die worden gezien als slachtoffers die worden gedwongen om gehoorzaam te zijn en onderdrukt worden.
5. Het *islam-als-bedreigingframe* houdt in dat de cultuur en religie van de migranten als een probleem wordt gezien.

Na 9/11 kwam het vijfde frame steeds meer op en beïnvloedde het ook de andere frames. Vliegthart voerde ook experimenteel onderzoek uit waarbij de effecten van specifieke frames werden onderzocht. Het ingebrachte multiculturele frame leidde bij mensen meestal tot een positieve opstelling tegenover minderheden.

De conclusie was dat we altijd zelf van frames gebruikmaken en die ook ontvangen. Het is goed, zo stelt Vliegthart, daar af en toe bij stil te staan. Voor docenten geldt dat zeker. Een inleiding over migratie zou een docent ook twee keer vanuit verschillende frames kunnen houden, waarbij de leerlingen de frames moeten zien te achterhalen. ♦

Leeswaarschuwing: ook dit verslag van de lezing is geframed.

Lieke Meijs is oud-redacteur van M&P.

Noot

1. *Framebuilding*: hoe frames in de media ontstaan en hoe deze door journalisten worden aangepast. *Frame-setting* is gerelateerd aan de interactie tussen de mediaframes en al bestaande kennis van de ontvanger.

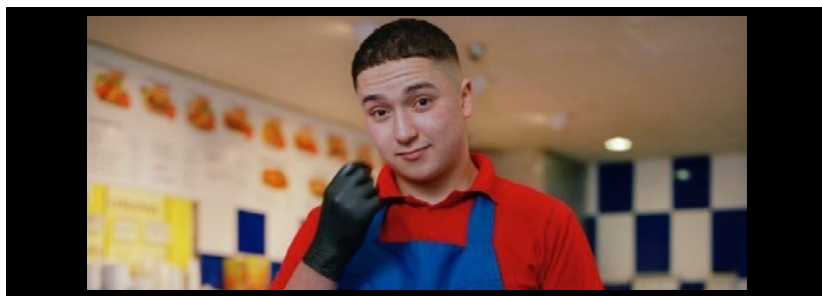
DOCENTENDAGWORKSHOP DOOR ACTEURSGROEP WUNDERBAUM

KLEURLES:

BOEIEND TONEEL TEGEN RACISME

Drie toneelspelers van acteursgroep Wunderbaum, met een verschillende etnische achtergrond, vertolken scènes waarin communicatie tussen leerlingen op een middelbare school centraal staat. Vragen als 'Waar ben jij geboren?', 'Och in Nederland', 'Wat spreek je goed Nederlands', leiden tot herkenbare pijnlijke situaties. Vanuit veel voorkomende stereotypen zijn onderwerpen gezocht over ongewenste en vaak onbedoelde reacties over afkomst en identiteit. Muziek, vriendjes en vriendinnetjes, verwachtingen over toekomstig beroep en werk komen langs.

LIEKE MEIJS

Kleurles (foto: wunderbaum.nl)

In de workshop die Wunderbaum tijdens de Docentendag in februari verzorgde waren de bezoekende docenten even de leerlingen waarmee zij in gesprek gingen en waaraan ze vragen stelden: 'Vind je dat iedereen gelijk is?', 'Vind je dat iedereen gelijke kansen verdient?', 'Waar voel je je thuis?'

De scènes waren afwisselend en dynamisch door de verschillende rollen en thema's. Als kijker ontsnap je niet aan de pijnlijke confrontatie tussen verschillen in etniciteit en identiteit.

In de nabespreking wilden de docenten de ervaringen horen van scholen waar Wunderbaum heeft opgetreden. Op een witte school in Friesland, zoomden ze in op groepjes in de klas en hoe die op elkaar reageerden. Daar bleken soortgelijke mechanismen voor te komen, maar dan tussen leerlingen van het platteland en die uit de stad. Belangrijk is ook het voorgesprek om te horen welke zaken in een specifieke klas al spelen, maar vaak komen er onverwachte zaken boven tafel. In het nagesprek, altijd in samenwerking met de docent, wordt zorg besteed aan de emoties die er altijd wel naar boven komen. De voorstelling spelen de acteurs het liefst in één klas, omdat er dan een directe interactie met de leerlingen kan ontstaan.

De prijs voor een voorstelling (350 euro excl. btw en reiskosten) vonden sommige aanwezigen een bezwaar als het uit een vaksectiebudget moet worden gefinancierd. Anders wordt het als een school het breder beschouwt, bijvoorbeeld in het streven een *School zonder racisme* te worden. ♦

Informatie: www.wunderbaum.nl, www.liveyourstory.nl
en info@liveyourstory.nl.

VOORLICHTING OVER DE EUROPESE UNIE EN HAAR FUNCTIES

JONG IN EUROPA

Een keer per vijf jaar gaan we naar de Europese stembus. 23 mei 2019 is het zover! In 2014 liet slechts 18 procent van de jongeren van 18 tot 31 jaar zijn stem horen.¹ Jongeren waren nauwelijks vertegenwoordigd en hadden en dus ook weinig te zeggen. Het kan ook anders.

MARIAN VAN DEN BERGE

Voor veel jongeren leeft Europa niet. Zij voelen zich geen Europeaan, terwijl uit onderzoek blijkt dat tussen de 24 en 32 procent van onze wetgeving in Europa tot stand komt.² Om jongeren te informeren en te vragen wat er leeft, maken jongerenvertegenwoordigers Europese Zaken Veerle Pieters en Max van Breggen met de werkgroep *Jong in Europa* een tour langs Nederlandse middelbare scholen en het beroepsonderwijs om voorlichting te geven. Het doel van de lessen is om de jongeren een beeld van de Europese Unie en haar functies te geven, zodat de leerlingen in staat zijn om een gefundeerde mening over het nut en de werking van de Unie te vormen. De ideeën en standpunten van scholieren komen naar voren in de debatten die worden gevoerd. Op deze manier laten zij de stem van Nederlandse jongeren horen.

AAN DE SLAG

Bij het Brexit-referendum in mei 2016 waren jongeren sterk ondervertegenwoordigd. Dit had tot gevolg dat ouderen de doorslag gaven om uit de Europese Unie te treden.³ Hoe komt het dat veel jongeren zich niet met Europa verbonden voelen? *M&P* praat met jongerenvertegenwoordigers Europese Zaken Veerle Pieters over de Europese betrokkenheid van jongeren.

Wat doe je als jongerenvertegenwoordiger Europese Zaken?

'Als jongerenvertegenwoordiger, vertegenwoordigen Max en ik Nederlandse jongeren naar Europese, nationale en regionale politici en naar mensen die zich op een relevante manier met Europa bezighouden. We geven gastlessen en spreken op events om zo jongeren over Europa te spreken. Wat weten ze al? Wat vinden ze? Wat moet er anders? Waarvoor moet meer aandacht komen? Daarnaast gaan we naar jongerenconferenties binnen Europa en wisselen we ideeën en nationale realiteiten uit. Met al deze informatie gaan we het gesprek aan met ministeries (zoals VWS en SZW) en parlementariërs.'

Wat zijn jouw drijfveren om jongerenvertegenwoordiger bij de Nationale Jeugdraad te worden?

'De Nationale Jeugdraad is een koepelorganisatie die jongerenorganisaties uit heel Nederland met elkaar en jongeren verbindt. Daarnaast voeren ze zelf ook veel projecten uit om jongeren op een betekenisvolle manier de kracht in zichzelf te laten vinden en hun positie te verbeteren. Als jongerenvertegenwoordiger ben je onderdeel van een van deze projecten. Ik heb ervoor gekozen om vrijwilliger bij dit

project te worden omdat ik de positie van jongeren wil verbeteren. Ik wil dat zij op een betekenisvolle manier worden betrokken bij het maken van beslissingen die over onze toekomst gaan. Als jongerenvertegenwoordiger probeer ik daar op deze manier een steentje aan bij te dragen.'

Waarom zou jij middelbare scholieren oproepen om met jullie projecten mee te doen?

'Voor jongeren is het waardevol om mee te de doen met projecten van de Nationale Jeugdraad. Zo is er een Jeugdebat, *Ik ben geweldig* (een project waar je wordt ondersteund wat voor je medemens terug te doen), een trainerspool waar verschillende trainingen kunnen worden gegeven, een sterke punten-test waar jongeren hun sterke punten kunnen ontdekken⁴ en nog veel meer! Jongerenvertegenwoordiger worden raad ik ook heel erg aan. Het is super verrijkend en je leert heel veel! Je krijgt kansen om jongerenparticipatie te verbeteren en je komt op enerverende interessante

events. Je kan het gesprek aangaan met beleidsmakers en kan ervoor zorgen dat jongeren echt worden gehoord. Ook als lid van de werkgroep heb je een coole rol. Je geeft gastlessen en mag events organiseren en bijwonen. Zo leer je didactische en organisatorische vaardigheden aan die de rest van je leven nog nuttig zijn!'

Jongerenvertegenwoordigers Veerle Pieters en Max van Breggen

'Waar denk jij aan bij de EU?' Mentimeterpeiling tijdens de gastlessen door de jongerenvertegenwoordigers (foto's: Marian van den Berge)

Hoe kunnen scholieren participeren?

'We zoeken altijd toegewijde leden voor de werkgroep *Jong in Europa*. Ook kunnen de scholieren ons via Instagram en Facebook volgen en zijn ze van harte welkom op veel evenementen waar wij heengaan.'

Welke acties ondernemen jullie om de Europese Verkiezingen te laten leven?

'Vanuit de Nationale Jeugdraad gebeuren er meerdere dingen. Twee weken voor de verkiezingen wordt een jongerenkieswijzer uitgebracht. Ook worden er twee grote verkiezingsfestivals gehouden op twee mbo's in Nederland. Die hele dag staat op een ludieke en informele wijze in het teken van stemmen en de verkiezingen. Het bestuur van de Nationale Jeugdraad heeft ervoor kunnen zorgen dat er meer stembureaus op mbo's komen. Verder zijn wij als jongerenvertegenwoordigers bezig met een gastlessentour waarbij we vijf dagen lang elke dag gastlessen zullen geven in alle twaalf provincies. Wij toeren dan vijf dagen non-stop Nederland door om de verkiezingen in het zonnetje te zetten.'

Wat wil je zelf nog aan docenten maatschappijleer meegeven?

'Werk samen! Mij zou het superleuk lijken als juist de Europese politiek niet alleen op het bordje van de maatschappijleerdocenten terecht zou komen. Ik zou heel graag zien dat hierbij samenwerkingen tussen bijvoorbeeld geschiedenis, economie en aardrijkskunde zou plaatsvinden. Zo krijgt de Europese Unie veel meer leven en wordt het veel beter duidelijk hoe groot de Europese invloed op ons dagelijks leven is. Want dat is nu eenmaal een feit: hoe veel of weinig je er ook van weet, de Europese Unie beïnvloedt ons leven dagelijks. Ik raad daarom iedereen aan om er ook zelf eens meer over op te zoeken!'

INTERACTIE IN DE KLAS

'Waar denk je aan bij Europese Unie?', zo starten Veerle Pieters en Max van Breggen de gastles in Bussum. Door de aansprekende aanpak via *menti.com* wordt iedereen betrokken bij de les en verschijnen de associaties een voor een op het scherm. Een enkele vinger gaat de lucht in en iemand roept luidkeels: 'samenwerking en regeren!'

De gastles wordt vervolgd met een interactieve uitleg van wat de Europese Unie in de basis inhoudt en gaat vervolgens in op het ontstaan. Na de geschiedenisles leggen de gastsprekers uit hoe een Europese wet tot stand komt en worden de drie instituties van de Europese Unie een voor een toegelicht. Aansluitend wordt het inschattingsvermogen van de leerlingen uit vwo-4 getest: Herkennen ze een Europese wet en wat zijn kenmerken van een dergelijke wet? Welke regels worden nu door de Europese Unie

bepaald (verpakkingen van eten) en welke regels zijn toch echt Nederlands (geen verkoop van alcohol onder de 18 jaar)? De Bussumse scholieren geven met hulp van hun mobieltje allemaal enthousiast aan of het om een Europese of een Nederlandse wet gaat.

Daarna mogen de scholieren opschrijven welke vraagstukken ze belangrijk vinden en welke rol de Europese Unie daarin kan spelen. Na uitleg over de komende Europese verkiezingen volgt als laatste de stelling: 'Het is zinvol om te stemmen'. De les wordt afgesloten met een levendig debat over de toekomst van Europa. ♦

Noten

1. www.metronieuws.nl/in-het-nieuws/2018/10/zo-wil-de-eu-jongeren-naar-de-stembus-lokken, *Metro*, geraadpleegd op 2 maart 2019.
2. www.nrc.nl/nieuws/2014/05/20/tachtig-procent-van-onze-wetten-komt-uit-europa-1378885-a660893, *NRC Handelsblad*, geraadpleegd op 3 maart 2019.
3. <https://nos.nl/artikel/2257828-europa-deze-week-de-jeugd-de-toekomst-en-de-verkiezingen.html>, *NOS*, geraadpleegd op 2 maart 2019.
4. www.njr.nl/test.
5. www.njr.nl/nl/expertisebureau/njr-voor-scholen, *Nationale Jeugdraad*, geraadpleegd op 3 maart 2019.

INTERESSE IN EEN GASTLES?

Wilt u de Europese Unie op de agenda zetten? De Jongerenvertegenwoordigers reizen door heel het land om scholen te bezoeken en te horen wat er onder jongeren leeft. Zo vertolken zij de stem van de scholieren weer op de internationale conferenties in Europese landen. Ook geven zij gastlessen op scholen over de thema's duurzaamheid, mensenrechten & veiligheid en Europa.⁵ De gastlessen zijn dit jaar nog interactiever doordat er van online quizen en *tools* gebruik wordt gemaakt. Daarnaast zullen de leerlingen en studenten inhoudelijk iets opsteken over de werking van de Europese Unie. De lessen zijn gratis, met uitzondering van de reiskosten, en zijn per onderwijsniveau op maat gemaakt. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met eugastles@njr.nl.

OM VERDER TE LEZEN

<https://www.nemokennislink.nl/facesofscience/blogs/waarom-vinden-jongeren-europese-politiek-saai>

<http://www.europarl.europa.eu/thenetherlands/nl/projecten-voor-jongeren/european-youth-parliament>

<https://www.nji.nl/nl/Actueel/Nieuws-van-het-NJi/Youth-Wiki-Sociale-inclusie-van-jongeren-in-Europa>

<https://eenvandaag.avrotros.nl/item/internationale-jongerenbeweging-volt-wil-een-sterk-europa>

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/europa-wil-met-stages-en-vrijwilligerswerk-jongeren-meer-eu-gevoel-geven~b5bcda78>

IN GESPREK MET TWEE BEVLOGEN DOCENTEN/ORGANISATOREN VAN *MODEL EUROPEAN PARLIAMENT*

'JONGEREN LEREN HIER ECHT HEEL VEEL VAN'

Model European Parliament is een simulatie die jongeren niet alleen kennis over de Europese Unie laat opdoen, maar hen ook welkome vaardigheden bijbrengt.
M&P spreekt met twee enthousiaste docenten.

VINCENT DE GEUS

Stemming tijdens het Model European Parliament
 (foto: MEP)

Sinds 2003 organiseer ik de regionale editie van het *Model European Parliament* (MEP) Rotterdam en elk jaar is het weer ongelooflijk inspirerend.' Aan het woord is Hanneke van Kleef, docent Nederlands aan het Montessori Lyceum Rotterdam en MEP-regiocoördinator. Ze steekt haar enthousiasme voor het *Model European Parliament* niet onder stoelen of banken: 'Het MEP doet een beroep op ongelooflijk veel vaardigheden. Leerlingen zijn bezig met presenteren, analyseren, formuleren, discussiëren en ze houden zich met allerlei vraagstukken bezig. Ook sociaal leren ze hier enorm veel van.'

Ook Sarina Tahitu, docent Maatschappijleer aan het Marnix Gymnasium Rotterdam, is enthousiast over het *Model European Parliament*. Voor het derde jaar heeft zij afgelopen februari op school deze simulatie voor haar vwo-5-leerlingen verzorgd en het was weer een groot succes. Tahitu: 'Je leert leerlingen van een heel andere kant kennen en je ziet dingen van leerlingen die je anders niet ziet. Het *Model European Parliament* duurt bij ons drie dagen en de laatste dag zijn ouders ook welkom. Laatstgenoemden vinden het soms zo boeiend dat ze de hele dag blijven zitten. Na afloop bedanken ze me. Dat is erg leuk.'

VRAAGSTUK

In de simulatie vormen leerlingen gezamenlijk een delegatie. Als delegatie vertegenwoordigen zij een land van de Europese Unie en nemen ze deel aan een commissie. Tahitu heeft afgelopen jaar onder meer de volgende commissies gevormd: Sociale zaken (soza), Constitutionele zaken' (coza), Gezondheid, Klimaat en Defensie & veiligheid. Het doel voor leerlingen is om uiteindelijk een resolutie aan te nemen waarmee een antwoord wordt gegeven op een vraagstuk waarin leerlingen zich dagenlang hebben verdiept. Het vergt soms veel tijd en energie om elkaar te overtuigen en natuurlijk moeten er ook compromissen worden gesloten. Sterke leerlingen van haar school worden vervolgens geselecteerd om op regionaal niveau aan het *Model European Parliament* mee te doen. Op dat regionale niveau krijgen ze met Van Kleef te maken: 'Elk jaar zijn scholen weer enthousiast. Ik hoef eigenlijk niet te werven want scholen weten dat ik dit elk jaar doe en ze weten dat ze leerlingen uiterlijk voor de meivakantie moeten aanmelden'. De regionale editie van *Model European Parliament* duurt circa vijf aaneengesloten dagen. Van Kleef: 'Ook in het weekend zijn ze bezig, maar deze leerlingen zijn heel gedreven om iets goeds neer te zetten, de intrinsieke motivatie is hoog'.

Op de vraag welke commissies en landen populair zijn onder leerlingen antwoordt Van Kleef dat de 'commissie Defensie' bij de mannen vaak geliefd is. Tahitu geeft aan dat jongens op haar school relatief vaak Duitsland willen vertegenwoordigen. Dit jaar hielden leerlingen zich in haar MEP-editie ook bezig met een vraagstuk over 'gendergelijkheid'. Dat onderwerp was juist bij de vrouwen populair. Van Kleef noemt dat leerlingen in eerste instantie minder enthousiast zijn om Griekenland te vertegenwoordigen: 'Ze hebben misschien het idee dat ze vanwege de financiële problemen dan minder serieus worden genomen'.

KENNIS EN VAARDIGHEDEN

Beide docenten/organisatoren onderstrepen het belang van goede voorzitters voor de commissies. Voor leerlingen is deelname vaak nieuw en het kost even tijd voor ze hun draai hebben gevonden. Elke commissie wordt geleid door een voorzitter met meer MEP-ervaring. Vaak zijn dit leerlingen die al meerdere edities hebben meegedaan en veel kennis aan de nieuwe deelnemers kunnen overdragen.

Beide docenten benadrukken ook dat *Model European Parliament* een enorm goede vorm is om kennis en vaardigheden op te doen. Waar reguliere lessen over de Europese Unie leerlingen regelmatig niet kunnen bekoren zijn ze in het *Model European Parliament* van meet af aan enthousiast. Van Kleef noemt de inspirerende setting waarin leerlingen zich bevinden: 'Vaak doet de burgemeester ook een woordje. Bovendien is er tijdsdruk. Op zondagavond moet het klaar zijn'. Tahitu geeft aan dat leerlingen op haar school letterlijk een andere identiteit moeten aannemen: 'Vanaf de eerste dag van MEP moeten leerlingen netjes gekleed op school komen. Dat maakt dat leerlingen het meteen serieus nemen. Ook zullen ze vaak opkijken tegen oud-leerlingen die als voorzitter van een commissie meedoen. Dat is toch anders dan een docent die lesgeeft'.

DOCENTEN

Docenten die zich ook voor *Model European Parliament* willen inzetten, maar niet direct weten hoe ze zelf een MEP-editie kunnen opzetten, kunnen contact leggen met hun regiocoördinator. Van Kleef: 'Ik vind het vooral belangrijk dat docenten enthousiast zijn. Als er nog geen MEP-editie op hun school is, kunnen zij toch leerlingen selecteren die direct op regionaal niveau kunnen meedoen. Er is wel een limiet aan het aantal leerlingen dat kan deelnemen, maar docenten uit de regio Rotterdam kunnen altijd contact met me opnemen'. Ervaring is minder belangrijk. Van

Kleef vervolgt: 'Ik kies enthousiaste leerlingen uit op mijn school en die doen ook direct mee met het regionale *Model European Parliament*. Bij ons is er dus ook geen schooleditie. De docent Maatschappijleer is veel met andere projecten bezig'. Tahitu geeft aan dat zij de MEP-simulatie juist wel belangrijk vindt voor het vak Maatschappijleer: 'Bij ons op school zijn andere docenten veel minder betrokken. Het is hier echt iets van het vak Maatschappijleer en natuurlijk is het ook een stukje internationalisering'.

Ben je eenmaal veel betrokken bij het *Model European Parliament*, dan kan dat je naar verrassende bestemmingen leiden. Van Kleef: 'Ik was vorig jaar in het Spaanse Toledo voor de Europese editie van *Model European Parliament*. Daar doen dan jongeren vanuit allerlei verschillende lidstaten van de Europese Unie mee. Dat is echt heel gaaf!'. ♦

Bent u enthousiast over het *Model European Parliament* en wilt u meer informatie? Bezoek dan de website: www.mepnederland.nl.

Doet u zelf mee aan een leuk project en wilt u meewerken aan een artikel in M&P, neem dan contact op met de redactie: m&p@prodemos.nl.

(advertentie)

Blog- en vlogwedstrijd over de leeftijd waarop je mag stemmen

Moet de stemleeftijd verlaagd worden?

Zouden 16- en 17-jarigen mee moeten kunnen beslissen over onderwerpen die voor hen later van belang zijn, zoals het klimaat?

De Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) wil graag weten hoe jongeren tussen de 15-25 jaar hier zelf over denken. Daarom is een blog- en vlogwedstrijd uitgeschreven. De animatiefilm op de website geeft uitleg over het onderwerp.

De ROB juicht het toe als docenten hier aandacht aan willen besteden tijdens de les en de wedstrijd willen promoten.

Meer informatie: www.raadopenbaarbestuur.nl

BEGRIPPEN BETER ONTHOUDEN DOOR VERBEELDING

TEKEN 'T MAAR!

Het eindexamen komt er weer aan. Dat betekent voor veel leerlingen dat ze les na les oefenen met examenopgaven, lessen volgen waarin stof wordt herhaald en herhaald en docenten voor zich zien die hard werken om hen het nut en de noodzaak van die lessen te laten inzien. Ik ben ook zo'n docent. Toen ik die lessen voor het examen uiteindelijk net zo saai vond worden als mijn leerlingen, ging ik op zoek naar meer variatie, bijvoorbeeld door een oude bekende: het tekenen van begrippen.

JANINE MIDDELKOOP

De maatschappijvakken zijn vaak erg talig. Mijn vmbo-klas heeft dan ook grote moeite met de hoeveelheid begrippen die ze voor hun examen Maatschappijkunde moeten kennen. Daar waar een feit de meeste concrete vorm van kennis is, is een begrip de meest abstracte. Een begrip is geen persoon, geen ding, geen plaats en geen gebeurtenis. Het is meer een soort paraplu, waaronder allerlei zaken samenkomen. Denk aan monarchie, verzorgingsstaat, rechtsstaat of democratie.

VISUEEL

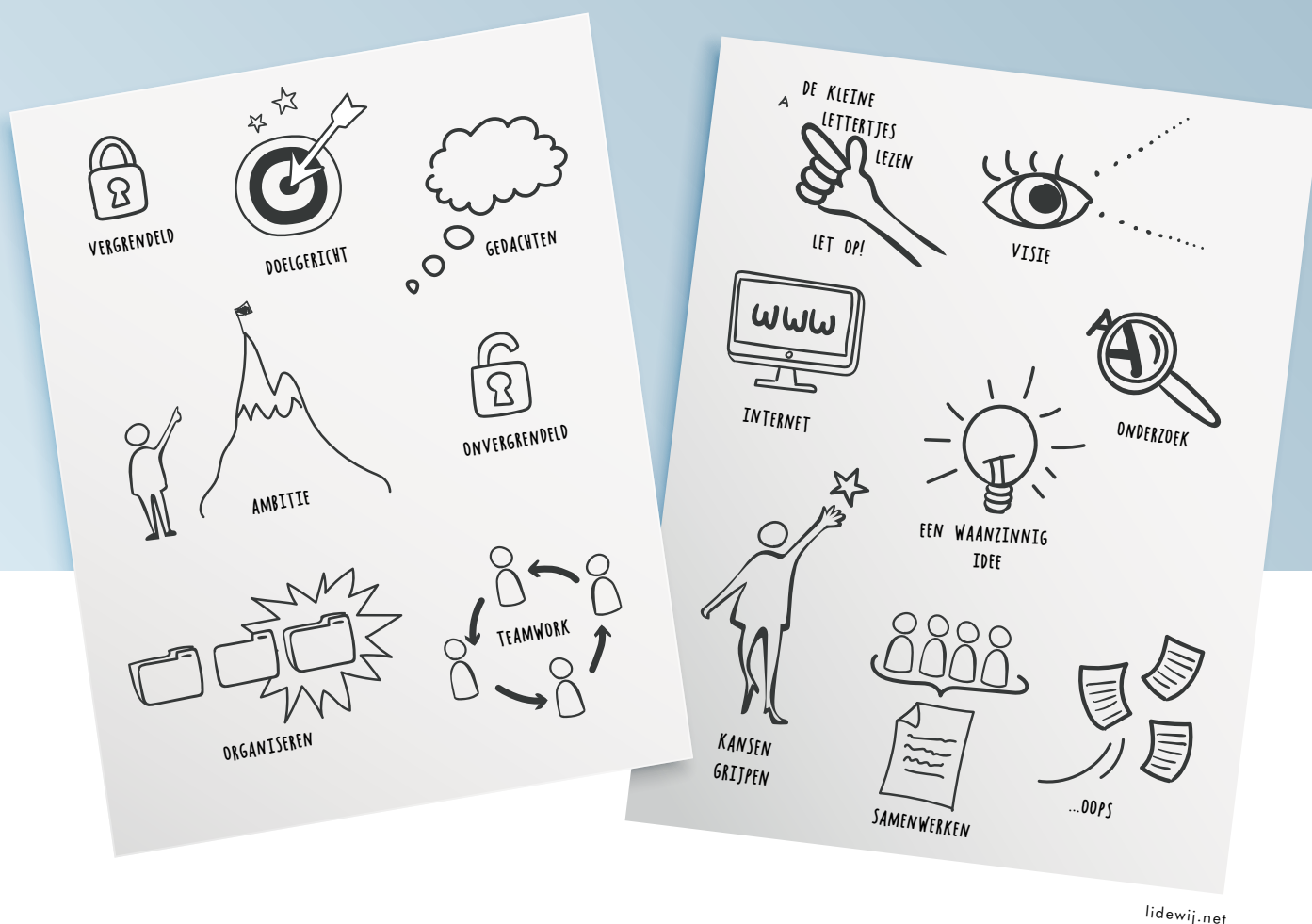
Vlak voor de (school)examens zijn leerlingen druk met het maken van samenvattingen, het uitwerken van begrippenlijsten en het simpelweg uit het hoofd leren van al die begrippen. Tijdens het nakijken zie je soms dat de definities van begrippen mooi op papier staan, maar dat in toepassingsopdrachten of inzichtvragen de leerling toch niet goed heeft begrepen wat een dergelijk begrip nu allemaal omvat.

Een goed alternatief voor het ouderwetse 'uit het hoofd leren' is dan ook het tekenen van begrippen. Verbeelding is een krachtige manier om dingen te onthouden. Door een visuele voorstelling van iets te maken blijft het het beste hangen.

'MAAR IK KAN NIET TEKENEN'

Er zijn diverse vormen te vinden waarin het tekenen centraal staat. Ik koos voor een heel eenvoudige: het simpelweg visualiseren van begrippen. Leerlingen werden in kleine groepen verdeeld en kregen een stapeltje blanco velletjes en een stapeltje begrippen. De opdracht: maak een tekening van het begrip dat op jouw blad staat. De leerlingen in de andere groep moesten dan raden om welk begrip het ging. Zodra het begrip werd geraden, moest dit worden toegelicht. Ook de tekenaar moest aangeven waarom het begrip op deze manier was gevisualiseerd.

De creatieve leerling voelde zich direct aangesproken door de opdracht, een andere leerling riep 'Ik kan helemaal niet tekenen' en weer iemand zag het nut van 'deze basis-schoolopdracht' niet in. Ik schreef alle eerste indrukken op het whiteboard en gaf aan dat we na afloop klassikaal de werkvorm zouden evalueren. Ook verzamelden we allerlei tips: gebruik pijlen als je oorzaak-gevolg wilt aangeven, gebruik symbolen of *emoji's*, onderstreep of omcirkel de kern van je tekening, enzovoort.

lidewij.net

EFFECT

Terwijl ik rondliep hoorde en zag ik het effect van de werkvorm.

- 'Waarom teken je nou niets?', 'Wacht nou, laat me even nadenken, uhm, ja zo.'
- 'Jij kan echt heel goed tekenen! Dat wist ik niet!'
- 'Ik kan niet tekenen maar ik ben blij dat je het toch hebt geraden.'
- 'Kijk, er staat een poppetje bij dat bang kijkt. Zou dat iets betekenen?'
- 'Ik snap niet dat jullie mijn tekening niet snappen. Kijk, dit bedoelde ik!'

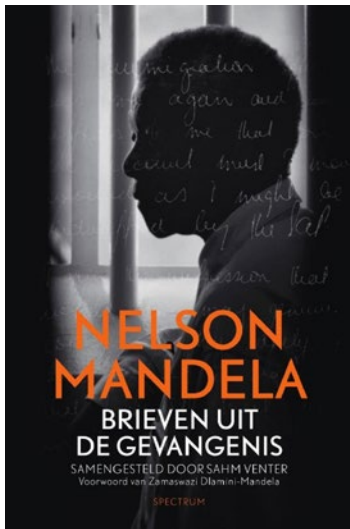
Er werd druk overlegd, er werden complimenten uitgedeeld, nagedacht en uitgelegd, precies zoals de bedoeling is. Er werd ook gelachen om die ene leerling die wel een heel gekke visualisatie tekende, of omdat het begrip zo voor de hand lag maar toch niet werd geraden, of omdat er competitie tussen leerlingen ontstond. Iedereen was vooral zo enthousiast omdat deze werkvorm een welkome afwisseling van het 'serieuze' leren was. Het is een open deur, maar niet onbelangrijk. Na afloop bleek dat iedereen het er wel over eens was dat dit een leuke werkvorm was. Of leerlingen er nu iets van hadden geleerd, daarvan was niet iedereen overtuigd.

KLADBLAD

In de toets die ik later afnam kwam voor mij het antwoord. Een leerling had het antwoord op een vraag getekend omdat hij 'het zo beter kon uitleggen'. Niet handig om dat op een centraal schriftelijk eindexamen te doen, waarschuwde ik hem, maar op een kladblaadje is het een prima manier om kennis op te halen. Tijdens de nabespreking riep iemand dat hij tijdens het maken van de toets af en toe de tekeningen van zijn klasgenoot voor zich zag en zo weer wist wat een begrip betekende.

Ooit las ik ergens de zin 'Als de docent gaat doceren, gaan de leerlingen consumeren'. Ik besepte na deze les maar weer eens hoe het succesvol aan het werk zetten van je leerlingen bij jezelf begint: laat de routine los en varieer wat meer! ♦

RECENSIES

HELD UIT EEN ANDERE TIJD

Nelson Mandela's intellectuele erfenis lijkt onvergankelijk, maar steeds meer leerlingen zullen zijn naam nooit hebben gehoord.

KOEN VOSSEN

Iedere docent maatschappijleer is bekend met het ui-model van Hofstede. Culturen zijn gelaagd en bestaan ook bij de gratie van helden. Het hedendaagse maatschappelijke klimaat is er een van polarisatie. Waar blijven de helden die voorbij de polarisatie komen? Nelsons Mandela's brieven uit de gevangenis, samengesteld door Sahl M. Venter, zijn een mooi middel om aan burgerschapsvaardigheden van leerlingen te werken.

URGENTIE

Afgelopen jaar (2018) zou Nelson Mandela 100 jaar zijn geworden. Hij was een man uit een heel andere tijd dan de onze. Desalniettemin is er veel van hem te leren. Zijn correspondentie vanuit de gevangenis symboliseert een strijd tegen een totaalsysteem. De apartheid die buiten de gevangensmuren bestond, functioneerde ook binnen in de gevangenis. Gevangene kregen, afhankelijk van de huidskleur en de verhouding met de bewakers, privileges. Het sturen en ontvangen van brieven was een van deze privileges. Dit levert hartverscheurende passages op. Mandela en de zijnen waren zich bewust van het feit dat er werd meegelezen en brieven verdwenen. Pas in 2009 werd de verjaardagskaart (1979) voor zijn dochter, Zindzi, teruggevonden.

De brieven zijn vaak meer gelaagd en tonen niet de gehele emotionele beleving van Mandela. In 1969 geeft hij aan wat hem troost geeft in moeilijke tijden. Een brief van Winnie, zijn vrouw, waarin staat dat ondanks de fysieke afstand ze nog altijd van hem houdt en het doel waar ze voor vechten die afstand waard is: 'De meeste mensen beseffen niet dat je fysieke aanwezigheid niets voor me zou hebben betekend als de idealen waaraan jij je leven hebt gewijd, niet zijn gerealiseerd zijn. (...) Ons korte leven samen, mijn lief, is altijd vol verwachtingen geweest. (...) In deze jachtige en gewelddadige dagen jaren ben ik meer van je gaan houden dan ik ooit eerder heb gedaan.'

VAN RADICAAL NAAR BRUGGENBOUWER

Mandela heeft in zijn politieke leven een ontwikkeling meegemaakt, van radicaal naar bruggenbouwer. Als onderdeel van Speer van de Natie, de militaire tak van de African National Congress (ANC), heeft Mandela niet altijd als democratische held gehandeld. Tien jaar na de oprichting van deze militaire tak schrijft Mandela aan zijn vrouw: 'Er is een stadium in het

leven van iedere sociale hervormer waarin hij voornamelijk op podia tekeergaat om zich te bevrijden van stukken onverteerde informatie die zich in zijn hoofd hebben opgehoopt, een poging om de massa te imponeren in plaats van rustig eenvoudige principes en ideeën uit te dragen, waarvan de universele waarheid is gebleken uit persoonlijk ervaring en diepgaand onderzoek'. Een kentering van radicaal naar democratische held is waarneembaar in deze woorden.

Niet alleen uit zijn reflecties blijkt hij een democratische held te zijn. Eveneens in zijn verhoudingen met zijn pesters en geestelijke martelaars blijkt hij zijn denkbeelden in praktijk te brengen. Zo vertelt hij in 1976 aan generaal Du Preez dat hij nooit iemand als beter heeft ervaren en dat hij meewerkt met de gevangenisfunctionarissen zodat er een harmonieuze relatie tussen gevangene en gevangensbewaarders ontstaat. Niet het individu doet ertoe, maar het resultaat voor de gemeenschap. Eveneens in zijn verhouding met generaal Steyns is dit waarneembaar, ook al waren ze het vaak oneens. Mandela twijfelde niet aan zijn integriteit, ook al vond hij het handelen van Steyns tekortschieten.

DEMOCRATISCH BURGERSCHAP

Democratie houdt in dat je principes zoals 'agree to disagree' kunt verdragen en ernaar kunt handelen. Voor veel leerlingen is dit een moeilijk stuk in het democratisch vormingsproces. Het geloven in het eigen gelijk is een stuk comfortabeler. In de lessen kunnen de brieven van Mandela worden gelezen. Laat leerlingen achterhalen over welk democratisch principe Mandela schrijft. Vervolgens mogen zij een persoonlijke brief terugschrijven naar Mandela, waarin zij inhoudelijk met hem 'in gesprek' gaan. Een meer analytische benadering van zijn brieven is ook mogelijk. Op basis van het polarisatiemodel van Bart Brandsma kunnen leerlingen analyseren of er in de gedachtenconstructies van Mandela nog sprake is van polarisatie. ♦

Sahl M. Venter (samenstelling), NELSON MANDELA. BRIEVEN UIT DE GEVANGENIS, Spectrum-Unieboek, Houten 2018, 704 bladzijden

MARKANTE EN ONGEWOON HECHTE FAMILIE

De familie Trump houdt het midden tussen een sappig verhaal uit de roddelpers en een serieuze studie over deze familie.

Wat opvalt is dat het bij de familie Trump werkelijk om een bijzondere familie gaat met een verbazingwekkend hechte band; niet gespeend van kwaliteiten. Trumpsters moeten hun tegenstander niet onderschatten. In de uiteindelijk succesvolle verkiezingscampagne vervulden zoon, dochter en schoonzoon sleutelposities. Donald Trump wisselt veel van personeel, maar oogappel-dochter Ivanka en haar man Jared Kushner zetelen vanaf het begin in het Witte Huis. Die schoonzoon is goed bevriend met mediamagnaat Rupert Murdoch, eigenaar van de Trumpgezinde media, en met de beruchte kroonprins van Saoedi-Arabië. Hij is onder meer belast met het 'vredesproces' in het Midden-Oosten. De belangrijkste kwaliteit van die familieleden is dat ze met de onhandelbare president kunnen omgaan. Dochter en schoonzoon bieden veelvuldig tegenstand als tegenwoordigers van (relatief) redelijke standpunten. De president trekt zich daar geregeld weinig van aan. In normale verhoudingen zou dat tot een breuk leiden, maar hier niet. Voor haar man bekeerde Ivanka zich tot het orthodoxe jodendom, een proces dat studie en doorzettingsvermogen vergt. Trump had daar geen probleem mee, mogelijk omdat de familie Kushner nog meer onroerend goed bezat dan hijzelf. Op vierentwintigjarige leeftijd kreeg Jared de leiding over dat familiebedrijf omdat zijn vader twee jaar gevangenisstraf uitzat wegens malversaties; in die kringen geen unicum en niet iets dat je wordt nagedragen. Zijn kalmte en vriendelijkheid weet hij onder alle omstandigheden te bewaren, in schril contrast tot zijn schoonvader. Met de oudste zoon zijn conflicten geweest, maar uiteindelijk ging die bij zijn vader werken en voerde enthousiast campagne voor hem. Formeel bestiert hij nu met een jongere broer het Trump-imperium. Alleen (derde) echtgenote Melania lijkt zich niet geheel in dienst van de president te willen stellen. De helft van het boek gaat over kleding en parelcolliers, maar als men die bladzijden overslaat, of juist verslindt, krijgt de lezer een boeiend beeld van de presidentiële familie. *WB*

Emily Jane Fox, *DE FAMILIE TRUMP, EEN ONTHULLEND BEELD VAN AMERIKA'S MACTHIGSTE FAMILIE*, Spectrum-Unieboek, Houten 2018, 390 bladzijden

INSPIRATIE

Het Nexus Instituut publiceerde een bijzondere bundel met 'brieven' van grote hedendaagse denkers aan hun leraar.

Jongeren hebben recht op goed onderwijs en daarvoor zijn - ondanks de toenemende rol van technologie in het onderwijs - nog altijd gekwalificeerde docenten nodig. Wat is een goede docent? Het Nexus Instituut vroeg 26 (!) denkers een brief te schrijven aan een leraar of mentor die hen inspireerde. De inhoud van de brieven loopt sterk uiteen. De Franse filosoof Bernard-Henry Lévy noemt meneer Deprun een van de meest bepalende docenten die hij ooit heeft gehad. 'Ik heb het aan u te danken, ik zeg het nog maar eens, dat ik, ondanks alle verleidingen, altijd wil blijven zoeken naar wat waar is', schrijft de Franse intellectueel. Wow, als dat geen compliment is! Michael Ignatieff schreef zijn brief aan Isaiah Berlin. Les kreeg Ignatieff nooit van Berlin, maar hij bracht tien jaar lang middagen bij de Brit door voor het schrijven van een boek. Ignatieff stelt vooral vragen aan zijn 'leraar', vragen over actuele ontwikkelingen waar de inmiddels overleden Berlin geen antwoord op kan geven. Vraagt u zich ook weleens af wat uw docent (maatschappijleer?) van een bepaalde maatschappelijke ontwikkeling zou vinden? Dat je docenten niet alleen in klaslokalen tegenkomt, blijkt uit de brief van Stephen Breyer, rechter bij het Amerikaanse Hooggerechtshof. Hij beperkt zich niet tot één leraar en niet tot de school, maar noemt bijvoorbeeld ook senator Edward Kennedy voor wie hij werkte. 'Vergeet niet dat het beste de vijand is van het goede', zo citeert de rechter de politicus. Dat de 'kaasman' ook een goede leraar kan zijn bewijst Leon Wieseltier in zijn brief. 'Hij sneed kaas en filosofeerde', schrijft de Amerikaanse filosoof. Brief na brief merkt de lezer hoe groot de impact van leraren op jongeren (en ouderen) is. De bundel vormt daarmee een inspiratiebron voor iedereen die zich professioneel of in hun vrije tijd met kennisoverdracht bezighoudt. *IP*

Rob Riemen (red.), *BRIEF AAN MIJN LERAAR*, Nexus Instituut, Amsterdam, 2018, 179 bladzijden

HERSENEN

De nieuwe uitgave van *Het puberende brein* van Eveline Crone bevat resultaten van recente hersenonderzoeken.

'Slaapproblemen onder jongeren door mobiele telefoon.' Dit nieuwsbericht verspreidde zich onlangs razendsnel via de traditionele en nieuwe media. Hoofdrolspelers in dit bericht waren het brein en de blauwe schermen van de smartphones. Dat jongeren slaapproblemen hebben is geen nieuws. In de alweer zevenendertigste druk van *Het puberende brein* spreekt Eveline Crone over een 'continue jetlag'. Voor een van de mogelijke gevolgen verwijst de wetenschapper naar een Amerikaans onderzoek uit 2014 waarin voor latere schooltijden wordt gepleit. Jongeren met een slaapttekort zouden namelijk niet alleen minder leren, maar ook vaker betrokken zijn bij ongelukken in het verkeer. Door de toevoeging van deze en andere nieuwe inzichten uit de hersenwetenschap is deze uitgave van *Het puberende brein* zeker de moeite waard voor lezers die de editie uit 2008 in de kast hebben staan. Bovendien kan het geen kwaad om je geheugen weer eens op te frissen. Iedere docent weet dat het puberbrein anders in elkaar zit dan het brein van volwassenen. Met concrete voorbeelden toont Crone de exacte verschillen aan, bijvoorbeeld als het gaat om het werkgeheugen of inhibitie. In het hoofdstuk 'Brein met mogelijkheden' schrijft Crone onder meer over politieke drijfveren. Zij stelt dat adolescenten uitblinken in debatteren en discussiëren en dat 'ideeën van adolescenten niet meteen als naïef of onbruikbaar mogen worden bestempeld'. Crone: 'Hun hersenen laten immers een explorerend vermogen toe dat kan leiden tot nieuwe creatieve inzichten, die in volwassen hersenen soms al in een ongewenste tunnelvisie zijn geëindigd.' Dit is een mooi argument om leerlingen in de klas met elkaar in debat te laten gaan over de rol die jongeren in de politiek zouden kunnen spelen. Of misschien wel moeten spelen. *IP*

Eveline Crone, *HET PUBERENDE BREIN, OVER DE ONTWIKKELING VAN DE HERSENEN IN DE UNIEKE PERIODE VAN DE ADOLESCENTIE*, Prometheus, Amsterdam, 2018, 216 bladzijden

Coen Gelinck | www.nvlm.nl

SAMENSTELLING BESTUUR

Na de algemene ledenvergadering van 14 februari ziet het NVLM-bestuur er anders uit. Voorzitter Hans Teunissen en bestuurslid Aukje Schrijver verlieten het bestuur. Er trad ook een aantal nieuwe collega's tot het bestuur toe: Robin Grosz, Annet van der Zandt en Joris Kurk. Joris is vicevoorzitter en zal optreden als contactpersoon voor de media. De leden kozen Coen Gelinck voor de periode van een jaar als voorzitter a.i.

AFSCHEID

Bestuursleden komen en gaan, maar aan Hans Teunissen en Aukje Schrijver willen we op deze pagina graag een aantal lovende woorden wijden. Hans was sinds 2004 bestuurslid van de NVLM. In 2007 werd hij vicevoorzitter en in 2010 voorzitter. Aukje was sinds januari 2011 bestuurslid. Van 2014 tot 2018 was ze secretaris. Ook heeft zij de laatste vijf jaar gezorgd dat de NVLM-nieuwsbrief met grote regelmaat in uw mailbox terecht kwam.

De inzet van Hans en Aukje is nauwelijks in getallen te vertalen. Er zijn vele toespraken gehouden, nog meer nieuwsbrieven gemaakt en nog veel meer appjes gestuurd in de appgroep van het bestuur. Er werden brieven geschreven naar ministers, Kamerleden en staatscommissies. Er werden notulen gemaakt en jaarverslagen geproduceerd. Maar eigenlijk gaat het niet om de getallen. De kwaliteit van hun werk is voor het functioneren van het bestuur en voor de positie van onze vakken van onschatbare waarde geweest. Ze vertrekken op een moment dat burgerschap en onze vakken hoog op de politieke agenda staan: er komt een wet aan met de burgerschapsopdracht voor scholen, de staatscommissie parlementair stelsel heeft maatschappijleer hoog in het vaandel staan en bij Curriculum.nu is de NVLM ook niet weg te slaan. Hans en Aukje hebben er in hoge mate aan bijgedragen dat we zover zijn gekomen.

Ook op deze plek wil het bestuur Hans en Aukje hartelijk bedanken voor de niet te overschatten wijze waarop ze hebben bijgedragen aan het werk van de NVLM en de kwaliteit en positie van onze vakken.

CONTRIBUTIE 2019

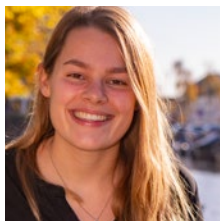
Op 1 maart hebben NVLM-leden de factuur voor de contributie van 2019 ontvangen. Het is vanaf dit jaar mogelijk om de contributie direct met iDeal te betalen. De contributie bedraagt € 25,00. Na 1 mei ontvangen leden die nog niet hebben betaald een herinneringsfactuur van € 27,50. Hebt u vragen of heeft u de factuur niet ontvangen? Neem dan contact met ons op via ledenadministratie@nvlm.nl.

EXAMENBESPREKINGEN

Ook dit schooljaar zal de NVLM in mei examenbesprekingen organiseren voor maatschappijkunde en maatschappijwetenschappen. Het is het eerste jaar dat de havo-leerlingen examen doen op basis van het nieuwe examenprogramma. Voor leerlingen die vorig jaar zijn gezakt, is er nog een bezemexamen. Op www.nvlm.nl vindt u de data, tijden en locaties van de examenbesprekingen voor vmbo, havo en vwo.

CURRICULUM.NU

Eind januari heeft het bestuur gereageerd op twee tussenproducten van Curriculum.nu, na consultatie van onze klankbordgroep. De NVLM vindt het vierde tussenproduct van het ontwikkelteam Mens & Maatschappij (M&M) een mooi product. We zijn vooral te spreken over het ontwikkelkader met de werkwijzen, denkwijzen, concepten en contexten. We hebben kanttekeningen gezet bij een aantal grote opdrachten die door het ontwikkelteam zijn geformuleerd. Zo zouden we grote opdracht 4 (*Welzijn*) graag wat meer sociologisch willen inkleuren. Aandacht voor het welzijn van mens en samenleving en voor de psychologische ontwikkeling van mensen lijkt ons goed. Met het oog op een doorlopende leerlijn richting maatschappijwetenschappen in de bovenbouw missen we echter in de grote opdrachten aandacht voor bepaalde aspecten van de sociologische kijk op de samenleving. We denken aan: sociale cohesie, sociale controle, sociale stratificatie, sociale mobiliteit en sociale ongelijkheid. Ook bij het tussenproduct van het Ontwikkelteam burgerschap plaatsten we een aantal kanttekeningen. Zo vinden we dat het ontwikkelteam wat te veel op de 'brave burger' mikt. We missen vaardigheden als (politieke) invloed uitoefenen, debatteren en anderen overtuigen. In de huidige lijst vaardigheden ligt de nadruk sterk op vaardigheden of houdingen zoals 'houdt zich aan regels van gespreksvoering' en 'lost conflicten geweldloos op'. We missen hierin de ongehoorzame burger. Soms bereik je nu eenmaal meer als je je niet aan gespreksregels houdt, als je gaat klimaat-staken of als je in een geel hesje een rotonde bezet. Zie nvlm.nl/onderwijs/curriculum-nu voor de volledige reacties van de NVLM op de tussenproducten.

DE STUDENT

POLITIEKE DESINTERESSE

ANOUK DIJKSHOORN

De Provinciale Statenverkiezingen en de Europese Parlementsverkiezingen staan dit jaar weer op de agenda. Verkiezingen waarbij de opkomst, in vergelijking met de Tweede Kamerverkiezingen en de gemeenteraadsverkiezingen, het laagst is. De politieke desinteresse van jongeren speelt zeker een rol in de cijfers. Een studie van de Universiteit van Amsterdam laat zien dat de leeftijdsgroep jongeren (18-24 jaar) tijdens de Tweede Kamerverkiezingen gemiddeld minder stemt dan andere leeftijdsgroepen. Slechts 18 procent van de kiesgerechtigde jongeren ging in 2014 naar de stembus bij de verkiezingen voor het Europees Parlement. Voor de Provinciale Staten was dat niet veel meer.

Tijdens het vak Beroepsopdracht 1 moesten wij als studenten een aantal hoofdstukken van het boek *Handboek vakdidactiek maatschappijleer* lezen. In dit boek staan de drie belangrijkste doelstellingen van burgerschap omschreven, hetgeen weer een belangrijke bron vormt voor de doelstellingen van maatschappijleer en maatschappijwetenschappen. De drie belangrijkste doelstellingen zijn: politieke geletterdheid, politiek oordeelsvermogen en het vermogen tot politieke participatie.

Politieke participatie dus. Als we de cijfers mogen geloven, leidt de manier waarop de vakken burgerschap en maatschappijleer nu zijn ingericht nog niet tot de gewenste interesse en politieke participatie onder jongeren. Zelf heb ik dat ook ervaren op mijn stageschool. Hier werd een gastles over de Europese Unie gegeven, met als doel jongeren voor de Europese politiek te enthousiasmeren. De gastles werkte echter averechts: de meeste leerlingen uit de klas toonden geen enkele interesse voor dit onderwerp en leken zich alleen maar te ergeren aan de persoon die kwam vertellen dat Europa heel belangrijk is en dat meer jongeren moeten gaan stemmen. De meeste leerlingen uit de stageklas lieten dan ook weten dat zij niet van plan waren tijdens de verkiezingen voor het Europees Parlement te gaan stemmen wanneer zij stemgerechtigd zijn. Een abstracte voorlichting over de Europese politiek werkt in dit geval dus blijkbaar niet. Maar, wat zou dan wel kunnen werken?

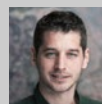
Inmiddels ben ik al ruim anderhalf jaar actief in de gemeentepolitiek, eerst als burgerlid en nu als raadslid. Ik heb gemerkt dat politiek pas echt leuk en interessant begint te worden wanneer je het politieke spel door begint te krijgen. Dit begint uiteraard bij de lessen maatschappijleer en geschiedenis. Hier wordt de leerlingen de basis van politiek uitgelegd. Dit is echter niet genoeg om jongeren te enthousiasmeren voor het spel dat heel leuk kan zijn. Politiek staat te ver van jongeren af. In de les hoor je als leraar of stagiair dan ook vaak de vraag: '... maar, daar heb ik toch helemaal niets mee te maken?'. Deze vraag is denk ik de kern van het probleem *politieke desinteresse*. Politiek kan voor jongeren pas interessant worden wanneer het naar hun belevingswereld wordt gehaald. De jongeren zouden de politiek zelf moeten gaan ervaren en hierdoor beseffen dat zij er juist heel veel mee hebben te maken, in plaats van de verhaaltjes over de politiek alleen maar aan te horen. Zo zou in elke gemeente, in samenwerking met middelbare scholen, een jongerenraad kunnen worden ingesteld, waarbij jongeren een zwaarwegend advies kunnen geven over onderwerpen die hen daadwerkelijk interesseren en aangaan. Pas dan zullen jongeren eerder geneigd zijn om ook tijdens de Provinciale Statenverkiezingen in maart en de verkiezingen voor het Europees Parlement in mei naar de stembus te gaan. En misschien, heel misschien, zullen er dan meer jongeren zijn die de politiek zo leuk vinden dat zij hier zelf een groter onderdeel van willen uitmaken - bijvoorbeeld als gemeenteraadslid, want jonge gemeenteraadsliden zijn hard nodig, heb ik gemerkt. ♦

Anouk Dijkshoorn is student aan de lerarenopleiding Maatschappijleer aan de Hogeschool van Amsterdam.

MAATSCHAPPIJ & POLITIEK

is een uitgave van ProDemos, Huis voor democratie en rechtsstaat. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

REDACTIE

Ivo Pertijs
hoofd-
redacteurBas
BanningMarian
van den
BergeWolter
BlankertVincent
de GeusJanine
MiddelkoopKoen
Vossen

COLUMNISTEN

Stef
van der
LindenHannelien
Stoorvogel

EINDREDACTIE Maarten Cras

ART DIRECTION Jenny Kan | jenniness.com

OPMAAK Lidewij Spitshuis | lidewij.net

OMSLAGFOTO

Voorzijde: Phil Nijhuis/ Hollandse Hoogte
Achterzijde: Bart van Vliet en Hans Kouwenhoven

DRUK EDG Media

UITGEVER ProDemos

REDACTIESECRETARIAAT

ProDemos, Hofweg 1H
2511 AA Den Haag
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl
www.maatschappijenpolitiek.nl

ABONNEMENTSPRIJZEN M&P

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl

NIEUWE ABONNEMENTEN

Nieuwe abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Meld u aan via www.maatschappijenpolitiek.nl/abbonementen. Abonnees kunnen adreswijzigingen doorgeven door een e-mail te sturen aan m&p@edg.nl.

AUTEURSRECHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingenmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

ADVERTENTIES

Zie www.maatschappijenpolitiek.nl.
Of op aanvraag bij de uitgever,
telefoon: 070 757 02 00
e-mail: m&p@prodemos.nl

KOPIJ EN MEDEDELINGEN

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

Docentendag 2019

